Голас Радзімы

№ 39 (2129)
28 верасня 1989 г.

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЙЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

Выдаецца з 1955 г.
Цана 4 кап.

ПАДКОВА НА ШЧАСЦЕ

Патрымаўшы на моцнай, шырокай далоні падкову, ён працягнуў яе журналісту: «Вазьміце на шчасце». Рослы, дужы на свае гады Іван Станіслававіч па-добраму, шчыра і сардэчна ўсміхаўся. Колькі такіх падкоў выкаваў ён за свае 78 гадоў, не злічыць. Майстра добра ведаюць не толькі ў пасёлку Поразава, дзе ён жыве, але і далёка за межамі Свіслацкага раёна.

Іван Дмухоўскі вырас у сям'і патомнага каваля. Гэта рамяство заўсёды было ў пашане ў сельскіх жыхароў. Селяніну патрэбны не толькі падковы для коней. У ходу плугі, бароны, усемагчымыя прылады. У горад за кожнай драбязой не паедзеш. Ды і ў гаспадарчым магазіне не ўсё купіш. Заўсёды ганарылася вёска, якая мела свайго каваля.

У двары ў Івана Станіслававіча стаіць невялікая кузня. Ён пабудаваў яе сам некалькі гадоў назад, калі пайшоў на пенсію. Да яго ідуць за парадай, дапамогай, хаця ў кузні калгаса працуюць новыя майстры. Дзядзька Іван паказвае свае вырабы. Вось па-майстэрску выкаваная «кошка», якой дастаюць з калодзежа вядро, што патанула. Нібы літыя, пабліскваюць дзвярныя ручкі і завесы. Граблі, дэталі для павозкі не адрозніш ад заводскіх. Усе інструменты для работы ў кузні Іван Станіслававіч вырабіў сваімі рукамі.

— Што я падмеціў, — дзеліцца назіраннямі майстар, — у спакойнага па характару гаспадара і конь паслухмяны, а ў нецярплівага, які не ўмее валодаць сабой, на месцы не стаіць. Я любога каня падкаваць магу, супакою яго. Жывёліну разумець трэба, любіць. Вунь які ў школе-інтэрнаце конь бойкі, а мяне слухаецца...

У Івана Станіслававіча ёсць яшчэ адзін дар: ён добры расказчык. Я міжволі ўявіла, як малады хлопец стаў каля кавадла, замяніўшы рана памёршага бацьку. Цяжкім і непаслухмяным быў молат, але Іван асвоіў прамудрасці рамяства. Трэба было падымаць на ногі сям'ю.

Расказаў Дмухоўскі аб поразаўскіх майстрах ганчарнай справы. Відаць, цікавіцца рамяством... Пазайдросціў ён таму, у каго ёсць прадаўжальнікі традыцый. Яго сыны не сталі кавалямі, але Іван Станіслававіч не крыўдуе: у іх сваё прызванне, пайшлі сваёй дарогай.

...Далёка на вуліцы чуецца звон кавадла.

НА ЗДЫМКУ: каваль Іван ДМУХОЎСКІ з унучкамі Веранікай і Гражынай.

В. ЯЎСЕЕВА.

Фота С. КРЫЦКАГА.

АБ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ ПАЛІТЫЦЫ ПАРТЫІ Ў СУЧАСНЫХ УМОВАХ

Даклад Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. ГАРБАЧОВА

У Маскве адбыўся чарговы Пленум Цэнтральнага Камітэта КПСС. На яго разгляд было вынесена некалькі пытанняў: аб скліканні чарговага XXVIII з'езда КПСС; аб нацыянальнай палітыцы партыі ў сучасных умовах.

Усебакова ўзважыўшы цяперашнюю сітуацыю, характар праблем, якія паўсталі перад краінай і патрабуюць асэнсавання, Палітбюро прыйшло да вываду аб мэтазгоднасці наблізіць скліканне чарговага з'езда партыі і правесці яго ў другой палове кастрычніка 1990 года.

Мінулы перыяд быў насычаны пастаянным пошукам па ўсіх напрамках нашай палітыкі — эканамічнай, сацыяльнай, культурнай, нацыянальнай. Але рэальнае жыццё, перабудовачныя працэсы ідуць у такім тэмпе, што мы часта не паспяваем за імі.

Набліжэнне тэрмінаў склікання з'езда не ў меншай меры дыктуецца неабходнасцю ажыццявіць глыбокае абнаўленне самой партыі з улікам яе новай ролі як палітычнага авангарда грамадства на этапе перабудовы.

Партыя з'яўляецца носьбітам праграмных мэт перабудовы, аб'ядноўваючай і кансалідуючай сілай. Выступіўшы з ідэямі глыбокай дэмакратызацыі грамадства, яна проста абавязана перабудаваць уласную дзейнасць на дэмакратычных прынцыпах, умацаваць сваё ідэйнае адзінства на платформе перабудовы. Толькі такая абноўленая і глыбока дэмакратычная па сутнасці сваёй партыя здольна будзе і далей весці за сабой масы.

Галоўным у рабоце Пленума ЦК КПСС стала абмеркаванне нацыянальнай палітыкі партыі на сённяшнім этапе. З вялікім дакладам на гэтую тэму выступіў М. С. Гарбачоў. Пленум таксама прыняў пастанову «Аб нацыянальнай палітыцы партыі ў сучасных умовах».

Пленум лічыць, што ідэі і палажэнні платформы, якія сустрэлі шырокае адабрэнне ў грамадстве, адпавядаюць надзённым патрэбнасцям перабудовы і могуць стаць палітычнай асновай для абнаўлення савецкай федэрацыі, развіцця ўсіх нацыянальна-дзяржаўных утварэнняў і вырашэння іншых нацыянальных праблем у інтарэсах усіх народаў Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік.

У гэтым нумары газеты мы друкуем тэкст даклад С. Гарбачова, з якім ён выступіў на Пленуме.

Таварышы!

Логіка перабудовы, само жыццё падвялі нас да вываду, што і ў нацыянальных адносінах наспела патрэбнасць ва ўсёахопных глыбокіх пераўтварэннях.

Скажам шчыра: пасля красавіка 1985 года мы не адразу прыйшлі да ўсведамлення неабходнасці такіх пераўтварэнняў. Тут, відаць, дало аб сабе знаць распаўсюджанае перакананне, што на гэтым напрамку грамадскага развіцця справы ў нас ідуць больш або менш добра. Вядома, мы ведалі аб існаванні няпростых нацыянальных праблем. Аб іх гаварылася на XXVII з'ездзе КПСС. Але ўсё ж увесь маштаб наспеўшых тут змяненняў праявіўся пазней, і таму на XIX партыйнай канферэнцыі гэтыя пытанні аказаліся ў цэнтры ўвагі.

Сённяшнюю сітуацыю ў міжнацыянальных адносінах нельга ацаніць інакш, як вельмі складаную. Адно за адным усплылі на паверхню нявырашаныя тут пытанні, далі аб сабе знаць дапушчаныя за многія дзесяцігоддзі памылкі і дэфармацыі, успыхнулі міжнацыянальныя канфлікты, якія тлелі гадамі. У тугі вузел спляліся праблемы сацыяльна - эканамічныя і дзяржаўна - прававыя, экалагічныя і дэмаграфічныя, праблемы развіцця мовы і культуры, захавання нацыянальных традыцый. Кожная з іх патрабуе да сябе велізарнай увагі, за кожнай стаяць жывыя людзі, лёс цэлых нацый.

Перад намі стаіць задача — усебакова, з прынцыповых пазіцый абмеркаваць стан нацыянальных адносін у краіне і выпрацаваць сучасную стратэгію партыі па нацыянальнаму пытанню, апіраючыся на ленінскія прынцыпы, існуючыя рэальнасці, пануючыя тэндэнцыі сусветнага грамадскага развіцця. Дыскусіі па гэтаму пытанню ў партыі і грамадстве ідуць даўно. Праведзена вялікая аналітычная работа. Вынікам усяго гэтага стаў праект платформы КПСС, апублікаваны для ўсенароднага абмеркавання і вынесены сёння на разгляд Пленума ЦК. Тэкст яе і паступіўшыя заўвагі вам добра вядомы. Таму я спынюся на некаторых ключавых пытаннях.

I.

Нацыянальнае пытанне і перш за ўсё пытанне аб **суадносінах інтэрнацыянальнага і нацыянальнага** нашай партыі прыйшлося вырашаць і на этапе падрыхтоўкі рэвалюцыі, і асабліва ва ўмовах будаўніцтва сацыялістычнага грамадства.

У поўнай адпаведнасці з марксісцкім вучэннем яна з самага пачатку займала інтэрнацыяналісцкую пазіцыю. У разуменні Леніна інтэрнацыяналізм уключаў абавязковы ўлік нацыянальных інтарэсаў, павагу самабытнасці кожнай нацыі, прызнанне раўнапраўя ўсіх народаў, непрымірымыя адносіны да любых форм нацыянальнага прыгнёту. Гэтыя мэты могуць і павінны быць дасягнуты сумеснымі намаганнямі працоўных усіх нацый. Такая ленінская дыялектыка інтэрнацыянальнага і нацыянальнага.

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі перад партыяй паўстала ў практычнай плоскасці задача выпрацаваць канкрэтныя шляхі і формы рэалізацыі нацыянальнай палітыкі. Савецкай уладзе ад царызму дасталася цяжкая спадчына: краіна раздзіралася міжнацыянальнымі супярэчнасцямі, народы, якія пражывалі ў ёй, не толькі знаходзіліся ў бяспраўным становішчы, але і на розных ступенях эканамічнага і духоўнага развіцця. У гэтых умовах праблема дзяржаўнай будовы набывала жыццёва важнае значэнне. Многія тады выступалі за аўтанамізацыю або нават унітарную дзяржаву. Тым больш вялікая заслуга Леніна, які здолеў правільна ўлавіць настроі мас і надзённыя патрэбнасці развіцця грамадства, вывесці адсюль аптымальную стратэгію партыі ў нацыянальным пытанні.

Так узнікла ідэя дзяржаўнай федэрацыі новага гістарычнага тыпу, якая стала адной з важнейшых крыніц дынамічнага развіцця ўсёй краіны і кожнага народа, які жыве ў ёй. Імпульс, які быў дадзены стварэннем Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, вызначыў магістральную лінію развіцця нашага многанацыянальнага грамадства, хоць у далейшым Сталін і яго акружэнне, не замахваючыся прама на федэратыўную форму дзяржаўнасці, пастараліся ўсё ж рэалізаваць сваю ідэю аўтанамізацыі на справе.

У апошні час у нас многа і востра крытыкуюцца дэфармацыі ў сферы нацыянальных адносін, згубныя вынікі звышцэнтралізму, бюракратычнага кіравання, несправядлівасці, дапушчаных у адносінах да рада народаў. Такая крытыка апраўданая, больш таго — яна неабходная. У гісторыі Савецкай дзяржавы не павінна застацца ніводнай «белай плямы». Грамадства павінна мець поўную і вычарпальную інфармацыю аб усіх яе эпізодах, якімі б горкімі яны ні былі. Але, працягваючы і нават паглыбляючы аналіз, крытыку скажэнняў ленінскай нацыянальнай палітыкі, мы не павінны дапусціць, каб месца адной няпраўды або паўпраўды заняла іншая.

Нам трэба са строга аб'ектыўных пазіцый падысці да гісторыі стварэння і развіцця Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік—гэтай унікальнай з'явы ў гісторыі чалавецтва. Бясплённыя і непрымальныя спробы ідэалізаваць мінулае, паказваць яго выключна ў ружовым колеры. Гэта, як мы з вамі ўжо бачылі, не служыць інтарэсам працоўных, справе сацыялізму. Але дакладна гэтак жа было б памылкай стаць на шлях нігілістычных адносін да мінулага. І не толькі таму, што ў ім заключаны вопыт барацьбы многіх пакаленняў за будаўніцтва новага грамадства, фарміравання новых адносін паміж народамі, але таксама таму, што ў гэтым выпадку мы маем права канстатаваць велізарныя гістарычныя дасягненні.

Нягледзячы на дапушчаныя дэфармацыі і памылкі, трэба бачыць у развіцці Савецкай дзяржавы галоўнае. Мы не маем права забываць, што размова ідзе аб ацэнцы жыцця і лёсу, думак і спраў усіх тых, хто будаваў гэту дзяржаву, пранёс на сваіх плячах цяжар пераадолення эканамічнай адсталасці краіны, у адзіным страі абараняў Радзіму ў Вялікай Айчыннай вайне, узнімаў яе з руін у пасляваенныя гады.

Усе мы з дзяцінства раслі ў грамадскай атмасферы, літаральна прасякнутай інтэрнацыяналізмам. Дружба народаў была для нас не нейкім абстрактным лозунгам, а рэальнасцю будняў. Хіба мы можам забыць аб гэтым, адмовіцца ад інтэрнацыяналісцкай спадчыны нашай рэвалюцыі? Нельга дапусціць, каб цяжкасці і праблемы, што нахлынулі сёння, засланілі фундаментальныя каштоўнасці, якія сфарміраваліся за гады Савецкай улады і на якіх грунтуецца наша многанацыянальная краіна. Скажу так: усякія спробы сказіць і прыменшыць рэальныя дасягненні ў сферы нацыянальных адносін — гэта кашчунства перад памяццю некалькіх пакаленняў савецкіх людзей, яны не вытрымліваюць крытыкі пры супастаўленні з фактамі нашага жыцця.

Калі хтосьці сёння сцвярджае, быццам у пытаннях нацыянальнага развіцця і міжнацыянальных адносін Савецкая ўлада не прынесла колькі-небудзь істотных перамен у параўнанні з тым, што было ў дарэвалюцыйнай Расіі, то гэта не што іншае, як нядобрасумленнае скажэнне рэчаіснасці, якое выкарыстоўваецца для нагнятання нацыяналістычных страсцей і абгрунтавання ўсялякіх экстрэмісцкіх патрабаванняў.

Сёй-той у чадзе нацыяналізму дагаворваецца да таго, што аб'яўляе інтэрнацыяналізм, дружбу народаў прапагандысцкімі лозунгамі, міфамі, якія нічога не значаць, не адлюстроўваюць рэальнае становішча рэчаў. Але тут нават няма прадмета для спрэчак. У жыцці нашага грамадства пастаянна праяўляюцца брацкая дапамога, супрацоўніцтва, дачыненне да спраў і клопатаў адзін аднаго. Хоць, як я ўжо сказаў, сёння ў міжнацыянальных адносінах мы сутыкаемся з сур'ёзнымі канфліктамі і праблемамі.

Пытанне аб тым, што прынеслі нашым народам нацыянальная палітыка КПСС, развіццё савецкай федэрацыі, мае прынцыповае значэнне. Давайце паглядзім на справу ў трох асноўных вымярэннях — палітычным, эканамічным і духоўным.

У палітычным плане адным з важнейшых вынікаў Кастрычніка і наступных сацыялістычных пераўтварэнняў з'явілася набыццё народамі Расіі розных форм нацыянальнай дзяржаўнасці.

Варта, таварышы, успомніць, што ў царскай Расіі не было Украіны, Беларусі, Грузіі, а былі губерні Расійскай імперыі. Іх народы не разглядаліся як цэласныя нацыі, у іх бачылі толькі падданых «яго імператарскай вялікасці». Тое ж адносіцца да іншых народаў Закаўказзя, народаў Прыбалтыкі, Малдавіі. У Сярэдняй Азіі становішча было і таго горшае — у аснове адміністрацыйнай будовы ляжалі рэшткі феадальна-тэакратычных дэспатый.

Пасля рэвалюцыі ішлі ў цесным перапляценні складаныя працэсы кансалідацыі нацый, фарміравання іх сацыялістычнай дзяржаўнасці і адначасова развіцця ўзаемадзеяння, аб'яднання ў федэрацыю. Рашаючымі вехамі ў гэтых адносінах сталі 1922 год, калі быў заключаны дагавор аб стварэнні СССР, 1924-ты—год прыняцця першай саюзнай Канстытуцыі. У 1940 годзе ў саставе СССР была ўтворана Малдаўская ССР. У тым жа годзе ў Саюз увайшлі Літва, Латвія, Эстонія. Адбывалася гэта ў складаны гістарычны перыяд, калі ўжо разгараўся пажар другой сусветнай вайны, фашызм захопліваў адну краіну за другой. Рэальная пагроза заняволення навісла і над народамі Прыбалтыкі.

Цяпер вакол падзей, якія адбываліся на тым адрэзку гісторыі, ідуць вялікія дыскусіі. Многае тут яшчэ трэба будзе прааналізаваць і ацаніць. Але няма падстаў ставіць пад сумненне прынятае тады рашэнне аб уваходжанні прыбалтыйскіх рэспублік у састаў СССР, зроблены іх народамі выбар.

Ясна і тое, што савецкае кіраўніцтва, прымаючы розныя меры для ўмацавання бяспекі краіны перад наяўнасцю фашысцкай пагрозы, допусціла вельмі грубыя парушэнні ленінскіх прынцыпаў знешняй палітыкі, якая адхіляе падзел сфер уплыву. Мы гэта рашуча асуджаем.

Наогул, таварышы, мы за поўнае аднаўленне гістарычнай праўды. Нельга перапісваць гісторыю, каб дагадзіць суб'ектыўным уяўленням і палітычным разлікам, падпарадкоўваючыся страсцям і амбіцыям сённяшняга дня. Ход падзей не павярнуць назад. Ісці наперад можна, толькі апіраючыся на гістарычную праўду і рэальнасці сучаснага свету.

У выніку гістарычнага развіцця, пры ўсёй яго супярэчлівасці, склалася адзіная саюзная сацыялістычная дзяржава, на тэрыторыі якой пражывае больш за сто народаў. Яна валодае складанай структурай, прадстаўлена саюзнымі і аўтаномнымі рэспублікамі, аўтаномнымі абласцямі і акругамі. Адпаведна сфарміраваліся органы прадстаўнічай улады і кіравання, іншыя палітычныя і грамадскія інстытуты, праз якія народам адкрыліся шляхі для ўключэння ў працэс гістарычнай творчасці.

Але функцыяніраванню гэтай сістэмы і тым самым — рэалізацыі разнастайных інтарэсаў народаў, якія пражываюць у нашай краіне, велізарны ўрон нанеслі унітарызм, каманднa-адміністрацыйныя метады кіраўніцтва, якія абмяжоўвалі правы рэспублік і іншых нацыянальных утварэнняў, вялі да выпустошвання рэальнага зместу федэрацыі, стрымлівалі прагрэс усяго нашага грамадства.

Нельга не сказаць тут і аб дапушчаных у мінулым, асабліва ў гады вайны і першы пасляваенны час, актах несправядлівасці і беззаконнасці ў адносінах да некаторых народаў. Хоць наконт гэтага ўжо ёсць адпаведныя палітычныя рашэнні і дадзены прынцыповыя ацэнкі, сёння, калі мы абмяркоўваем пытанні нацыянальнай палітыкі, трэба яшчэ раз заявіць: заслугоўваюць рашучага асуджэння факты самавольства і высялення народаў з месцаў іх пражывання ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Мы павінны зрабіць усё для аднаўлення груба парушаных правоў савецкіх немцаў, крымскіх татар, турак-месхецінцаў, калмыкаў, балкарцаў, карачаеўцаў, чэчэнцаў, інгушаў, грэкаў, карэйцаў, курдаў. Пытанне няпростае, у некаторых адносінах балючае. Але, як гэта ні цяжка, ёсць толькі адзін шлях—настойліва шукаць рашэнні, прымальныя для ўсіх, якія б улічвалі існуючыя цяпер рэальнасці.

Цяпер аб **эканамічным баку справы.**

У выніку мэтанакіраванай палітыкі паскоранага развіцця былых нацыянальных ускраін, ва ўсіх саюзных рэспубліках за гады Савецкай улады створана свая шматгаліновая індустрыя, зблізіліся ўзроўні сацыяльна-эканамічнага развіцця. Калі ў 1926 годзе максімальны разрыў па вытворчасці прамысловай прадукцыі на душу насельніцтва паміж старымі прамысловымі раёнамі і нацыянальнымі ўскраінамі дасягаў 38 разоў, то ў 1941 годзе ён скараціўся да 4,1 раза, а цяпер складае прыкладна 2,3 раза. Калі яшчэ ў канцы 50-х гадоў рабочыя па колькасці пераважалі толькі ў РСФСР, Эстоніі і Латвіі, то ў канцы 70-х гадоў так абстаяла справа практычна ва ўсіх рэспубліках. Калі яшчэ перад вайной многія народы не мелі падрыхтаваных кадраў, то цяпер становішча змянілася карэнным чынам, усе яны маюць такія кадры, уключаючы спецыялістаў вышэйшай кваліфікацыі.

У першыя дзесяцігоддзі Савецкай улады ні аб якой эквівалентнасці эканамічнага абмену паміж рэспублікамі не магло быць і размовы. Асноўны

цяжар палітыкі «выраўноўвання» лёг тады на плечы больш развітых у эканамічных адносінах рэгіёнаў, у першую чаргу РСФСР і Украіны. Але патокі матэрыяльнай і тэхнічнай дапамогі не заўсёды ішлі толькі з еўрапейскай часткі Саюза ў азіяцкую. Дастаткова ўспомніць гады пасляваеннага аднаўлення. Уся федэрацыя ўкладвала сродкі, каб ліквідаваць разруху ў спустошаных нашэсцем абласцях Расіі, Украіны, Беларусі, Малдавіі, дапамагчы падняцца на ногі прамысловасці і сельскай гаспадарцы прыбалтыйскіх рэспублік.

Коратка кажучы, сумеснымі намаганнямі ўсіх нашых народаў за гады Савецкай улады створана велізарнае багацце. Кожны народ мае права бачыць у ім часцінку сваёй працы, разглядаць яе як і свой набытак, агульны капітал. У выніку шматгадовага развіцця эканомікі СССР на планавай аснове дасягнута высокая ступень яе інтэграванасці, склаўся цэласны народнагаспадарчы комплекс. Прычым размова ідзе не проста аб суме вытворчых магутнасцей, а менавіта аб адзіным эканамічным арганізме, асобныя часткі якога не могуць існаваць па-за ўзнікшымі і растучымі сувязямі з народнай гаспадаркай у цэлым.

Адзначаючы гэтыя дасягненні, я далёкі ад думкі сцвярджаць, што дасягнута мяжа ў забеспячэнні гарманічнай узаемасувязі ўсіх элементаў нашай народнай гаспадаркі. На жаль, мы ў многім тут адстаём, і далейшае паглыбленне кааперацыі працы — важнейшы рэзерв нашага развіцця. Але нават пры гэтым дасягнутая шчыльнасць узаемасувязей у народнай гаспадарцы літаральна паўстае супраць любых спроб іх парушыць. Мы ўсе павінны ў поўнай меры гэта ўсвядоміць, каб не памыліцца ў рашэннях, якія прымаем і будзем прымаць у ходзе перабудовы.

Дазволю сабе прывесці некаторыя лічбы, якія характарызуюць міжрэспубліканскія сувязі на аснове міжгаліновага балансу. Доля ўвозімай прамысловай прадукцыі ў яе агульным рэспубліканскім спажыванні складала ў 1987 годзе: у РСФСР —18 працэнтаў, ва Украінскай ССР —26, Беларускай —39, Казахстане —33, у рэспубліках Закаўказзя — ад 33 да 40, Прыбалтыкі — ад 39 да 42, у Сярэдняй Азіі — ад 37 да 47 і ў Малдаўскай ССР —44 працэнты.

Магутны нафтагазавы комплекс Расіі забяспечвае большую частку патрэбнасцей усіх рэспублік у энергетычных рэсурсах. РСФСР, Украіна і Казахстан забяспечваюць усю краіну металам, даюць 90 працэнтаў збожжа. Сярэдняя Азія разам з многімі іншымі таварамі пастаўляе такі унікальны прадукт, як бавоўна. Беларусь, Літва, Латвія, Эстонія выпрацоўваюць прадукцыю дакладнага машынабудавання і лёгкай прамысловасці, з'яўляюцца буйнымі пастаўшчыкамі мяса, малака і бульбы. Сваё аблічча ў эканоміцы маюць закаўказскія рэспублікі і Малдавія. Аналіз паказвае, што практычна ні адна рэспубліка не змагла б самастойна стварыць такі патэнцыял, які яна сёння мае. І гэтак жа ні адна не змагла б забяспечыць нармальнае яго функцыяніраванне і эфектыўнае выкарыстанне. Такі вынік аб'яднання намаганняў народаў.

Рэальнасці такія. У Латвійскай ССР, напрыклад, за кошт увозу задавальняецца 96 працэнтаў патрэбнасцей у паліве, 50— у электраэнергіі, 90— у чорных металах, 100— у каляровых металах, 80—у сыравінных хімічных матэрыялах, 63 працэнты — у прадукцыі машынабудавання. Штогод для патрэб жывёлагадоўлі завозіцца каля паўтара мільёна тон збожжа — больш палавіны выкарыстоўваемых тут канцэнтраваных кармоў.

Аналагічная карціна ў іншых рэспубліках. Арменія, скажам, за кошт увозу задавальняе 100 працэнтаў патрэбнасці ў паліве, 93— чорнай металургіі, 56— прадукцыі хімічнай і нафтахімічнай прамысловасці, 32—машынабудавання і металаапрацоўкі, 37— мясных і больш чым 64 працэнты малочных прадуктаў. Ва Узбекскай ССР за кошт увозу задавальняецца 50 працэнтаў патрэбнасці ў прадукцыі нафтагазавай прамысловасці, 56— вугальнай, 80— чорнай металургіі, 48— каляровай металургіі.

Адной з важнейшых прадпасылак нармальнага функцыяніравання любой эканомікі з'яўляецца наяўнасць развітога рынку. Вядома, якая жорсткая барацьба ідзе ў свеце за рынкі збыту. І, бясспрэчна, вялікай перавагай усіх нашых рэспублік і рэгіёнаў з'яўляецца наяўнасць практычна неабмежаванага агульнасаюзнага рынку. Вось прыклад. Літва пастаўляе іншым рэспублікам вылічальную, тэлевізійную і гуказапісваючую тэхніку, прадукцыю станкабудавання, электратэхнічнай, лёгкай і харчовай прамысловасці, атрымліваючы ўзамен тэхналагічнае абсталяванне, аўтамабілі, трактары, камбайны, нафтапрадукты Расіі, метал і вугаль Украіны, калійныя ўгнаенні Беларусі, бавоўну Сярэдняй Азіі, каляровыя металы і воўну Казахстана, фрукты Малдавіі і Закаўказзя.

Асэнсаванне і вывады з аналізу існуючых эканамічных рэальнасцей маюць прынцыповае значэнне для выпрацоўкі сучаснай нацыянальнай палітыкі. І пры гэтым, вядома, нельга пакідаць без увагі тыя негатыўныя працэсы, якія з'явіліся вынікам нерацыянальнага размяшчэння прадукцыйных сіл, прывялі да ўзнікнення вострых экалагічных і дэмаграфічных сітуацый. У нас цяпер у адных месцах не хапае працоўных рэсурсаў, не выкарыстоўваюцца ў поўнай меры ствараныя магутнасці, на чым грамадства нясе вялікія эканамічныя страты. У іншых рэгіёнах, перш за ўсё, у рэспубліках Сярэдняй Азіі і ў нейкай меры Закаўказзя, у Малдавіі, наадварот, утварыліся лішнія працоўныя рэсурсы. Гэта становіцца адной з крыніц сацыяльнай напружанасці, узнікнення канфліктных сітуацый, у тым ліку — у сферы міжнацыянальных адносін. Сведчанняў таму ў апошні час больш чым дастаткова.

У прычынах узнікшай сітуацыі трэба разбірацца грунтоўна, усе гэтыя пытанні павінны быць глыбока прадуманы ў рамках далейшай работы над канцэпцыяй перабудовы нашай эканомікі. Ёсць адносна гэтага прапановы ад Узбекістана, рыхтуюцца яны і ў іншых рэспубліках. Трэба прадоўжыць гэту работу, з тым каб першыя сур'ёзныя крокі да выпраўлення сітуацыі былі зроблены ўжо ў трынаццатай пяцігодцы.

Але вось аб чым хацеў бы сказаць у гэтай сувязі, таварышы. Мы цяпер гаворым, і правільна гаворым, аб згубных выніках звышцэнтралізацыі, дыктату і самавольства ведамстваў у развіцці тых або іншых галін эканомікі. Але ж я мог бы вам сёння паказаць том, у якім падсумаваны просьбы саюзных рэспублік за апошнія дзесяць гадоў пабудаваць новыя прадпрыемствы, стварыць цэлыя галіны прамысловасці. Многае з таго, што сёння ставіцца ў віну цэнтру, паявілася на свет у выніку настойлівых неаднаразовых просьбаў рэспубліканскіх і мясцовых органаў. Вазьміце стэнаграмы сесій Вярхоўнага Савета СССР, і вы ўбачыце, што яны прасякнуты бясконцымі просьбамі такога роду. А колькі запісак да гэтага часу паступала ў ЦК КПСС! Прычым, стараючыся атрымаць той або іншы прэстыжны аб'ект, мясцовыя ўлады часта згаджаліся на самыя жорсткія ўмовы цэнтральных ведамстваў, сродкі на сацыяльнае развіццё выдзяляліся мінімальныя, патрэбы людзей фактычна ігнараваліся. Гэтыя праблемы носяць агульны характар, але ва ўмовах нашай краіны яны набылі нацыянальную афарбоўку.

Калі гаварыць у цэлым — у эканоміцы ў нас ёсць на што абаперціся, але і работы — непачаты край.

Ацэньваючы становішча ў **духоўнай сферы** жыцця нашай многанацыянальнай краіны, трэба перш за ўсё па заслугах ацаніць велізарную, гістарычнага аб'ёму і значэння работу, якая дазволіла выратаваць ад поўнага знікнення або адрадзіць, даць другое дыханне многім унікальным нацыянальным традыцыям, забяспечыць магутны ўздым культуры ўсіх народаў.

Мы часта ўжываем прывычны абарот, што пры Савецкай уладзе некаторыя народы ўпершыню атрымалі пісьменнасць. А што ж гэта значыць? Адыміце ў чалавека магчымасць гаварыць і пісаць на роднай мове, ведаць гістарычны шлях, эпас свайго народа, і ён, якіх бы поспехаў ні дасягнуў у матэрыяльных адносінах, ужо бязродны, а значыць, і бездухоўны.

Ленінская палітыка культурнай рэвалюцыі ў нашай краіне, нягледзячы на ўсе дэфармацыі, якія мелі месца, дала ўражальныя вынікі. Цяпер у кожнага нашага народа склалася свая навуковая і мастацкая інтэлігенцыя — носьбіт нацыянальнай культуры, ад якой залежыць і яго далучэнне да каштоўнасцей іншых савецкіх нацый, да сусветнай скарбніцы ведаў і мастацкай класікі. У кожнай з рэспублік ёсць навуковыя цэнтры, універсітэты і інстытуты, шырокая сетка народнай адукацыі, свае тэатры, развіваюцца нацыянальная кінематаграфія, жывапіс і архітэктура. Але ж вядома, што многія напрамкі навуковай і мастацкай творчасці не могуць развівацца без усебаковай дзяржаўнай падтрымкі, клопату і ўвагі грамадства. Усё гэта ўзяла на сябе Савецкая ўлада, і ў гэтым яе найвялікшая гуманістычная місія.

Гаворачы аб выніках нашага духоўнага развіцця, немагчыма пакінуць без увагі і растучую ўзаемасувязь нацыянальных культур. Вынікам сумеснага жыцця і руху нашых народаў па сацыялістычным шляху стала фарміраванне савецкай культуры, багатай сваёй разнастайнасцю, шматколернасцю нацыянальных асаблівасцей і традыцый. Гэта таксама дастойны плён супрацоўніцтва брацкіх народаў, і мы ім ганарымся.

Але тым больш нецярпіма, што побач з яркімі праяўленнямі сацыялістычнага ўкладу жыцця і ў гэтай сферы накапіліся вельмі вострыя праблемы. Неабгрунтавана былі ліквідаваны тысячы нацыянальных раёнаў, пасялковых і сельскіх Саветаў, створаных у 20-я гады, якія паспяхова выконвалі свае функцыі. Узніклі праблемы задавальнення нацыянальных патрэбнасцей у людзей розных нацыянальнасцей, якія, у сілу натуральных працэсаў, аказаліся расселенымі па ўсіх рэгіёнах краіны.

Асабліва востры характар набылі праблемы развіцця моў і ўсяго, што з імі звязана, — навучання, выдавецкай дзейнасці, магчымасцей выкарыстання ў розных сферах дзяржаўнага і грамадскага жыцця. Пад уплывам эканамічных, сацыяльных і дэмаграфічных фактараў адбывалася пэўнае скарачэнне сферы дзеяння нацыянальных моў, што трактавалася на карысць распаўсюджаных у мінулым тэарэтычных пастулатаў аб фарсіраваным зліцці нацый, якія былі падняты на ўзровень праграмных установак. І хоць гэтыя працэсы выклікалі законную трывогу і занепакоенасць у грамадстве, цвярозыя спробы больш глыбока ў іх разабрацца і знайсці рацыянальнае рашэнне нярэдка кваліфікаваліся як нацыяналізм з усімі выходзячымі адсюль вынікамі. Рэзультатам такой практыкі стала зніжэнне ролі нацыянальных моў некаторых народаў. І зразумелае іх імкненне да захавання і развіцця роднай мовы, прымнажэння каштоўнасцей сваёй культуры.

Нам надзвычай важна выпрацаваць дакладную пазіцыю па гэтай жыццёва важнай праблеме, якая набыла палітычны характар і закранае інтарэсы ўсяго насельніцтва краіны. Прычым пазіцыю, заснаваную на ўліку ўсіх справядлівых спадзяванняў, на ўсеагульнай згодзе.

Такія асноўныя вынікі развіцця нашай многанацыянальнай краіны, такія — зразумела, у самых агульных рысах — рэальнасці савецкага грамадства, з якіх нам і трэба зыходзіць, выпрацоўваючы нацыянальную палітыку ў сучасных умовах.

II.

Таварышы! У праекце платформы КПСС, прадстаўленай на абмеркаванне Пленума, размова, натуральна, ідзе аб агульным падыходзе да наспеўшых праблем, паколькі прыняцце канкрэтных рашэнняў — гэта прэрагатыва вышэйшых органаў дзяржаўнай улады Саюза ССР, саюзных рэспублік.

Платформа выклікала жывую цікавасць у партыі, ва ўсіх слаях грамадства, у прадстаўнікоў усіх нацыянальнасцей, якія насяляюць нашу краіну. Яе прынцыповыя палажэнні сустрэлі шырокую падтрымку. Выказана многа меркаванняў і цікавых прапаноў. Некаторыя тэзісы падвергліся крытыцы — гэта таксама мае месца.

Платформа КПСС прыцягнула вялікую ўвагу і за рубяжом. Гэта звязана як з жывой цікавасцю да перабудовачных працэсаў, што адбываюцца ў нашай краіне, так і з тым, што нацыянальныя праблемы актуальныя сёння ў многіх краінах, я сказаў бы, маюць глабальны характар.

Ацэньваючы і ўзважваючы праект платформы, вы, вядома, звярнулі ўвагу, што ўвесь яго змест самым непасрэдным чынам звязаны з комплексам задач, якія мы вырашаем у рамках перабудовы, палітычнай і эканамічнай рэформы. Гэта натуральна. Тут, як кажуць, самая жывая дыялектычная сувязь, якая павінна намі ўлічвацца і ў палітыцы, і ў практычнай дзейнасці. Сапраўды, мы паставілі задачай рэканструкцыю, абнаўленне грамадства на аснове ленінскіх ідэй і прынцыпаў. Але ўвесь наш вопыт, і мінулы, і цяперашні, сведчыць, што нельга разлічваць на поспех перабудовы без вырашэння праблем міжнацыянальных адносін. І таксама немагчыма вырашыць гэтыя праблемы, даць новы імпульс развіццю савецкай федэрацыі без разгортвання перабудовачных працэсаў, без дэмакратызацыі і гуманізацыі сацыялістычнага грамадства.

Хацеў бы яшчэ прыцягнуць вашу ўвагу да таго, што мы не выпадкова падкрэсліваем неабходнасць абнаўлення нацыянальнай палітыкі. Размова не ідзе аб тым, каб адкінуць зробленае да гэтага часу. Але на цяперашнім этапе, калі наша грамадства карэнным чынам змянілася, узнікла надзённая патрэбнасць выпрацаваць такую нацыянальную палітыку, якая забяспечыла б вырашэнне наспеўшых праблем развіцця краіны, адпавядала рэаліям сучаснасці. На такіх падыходах і пабудавана платформа. Яе, калі хочаце, глыбінны філасофскі сэнс заключаецца ў тым, каб вызначыць аптымальныя формы суадносін інтэрнацыянальнага і нацыянальнага, прымянення гэтай марксісцка-ленінскай ідэі ў цяперашняй абстаноўцы. А ў практычным і палітычным плане — забяспечыць умовы для свабоднага і ўсебаковага развіцця кожнай нацыі і ўмацавання Саюза, які з'яўляецца крыніцай дабрабыту ўсіх нашых народаў.

Ключавое пытанне тут, на якім трэба спыніцца асабліва, — гэта шлях рэалізацыі ў сучасных умовах ленінскага прынцыпу самавызначэння нацый. У мінулыя дзесяцігоддзі тут было дапушчана нямала скажэнняў. На жаль, яны замацаваліся ў пэўнай меры і ў грамадскай свядомасці. Неабходна таму дакладна вызначыць сваю пазіцыю ў гэтым карэнным для нашай тэорыі і палітыкі пытанні.

Перш за ўсё неабходна падкрэсліць, што партыя будзе паслядоўна праводзіць у жыццё ленінскую нацыянальную палітыку, уключаючы такі яе асноватворны прынцып, як права нацый на самавызначэнне. Бясплённыя і заслугоўваюць асуджэння спробы сцвярджаць, нібыта самавызначэнне народаў СССР не адбылося, зводзіць яго толькі да аддзялення, тым самым збядняючы гэты універсальны прынцып вырашэння нацыянальнага пытання. Увесь наш, і не толькі наш вопыт гаворыць аб неабходнасці разглядаць самавызначэнне не толькі як аднаразовы акт, звязаны з ажыццяўленнем права на аддзяленне. Гэта — складаны, мнагапланавы працэс зацвярджэння нацыянальнай годнасці, развіцця мовы і культуры, умацавання палітычнай самастойнасці, эканамічнага і сацыяльнага прагрэсу.

З гэтага пункту погляду комплекс мер, якія ажыццяўляюцца ў рамках перабудовы, азначае новы буйны этап у рэалізацыі права нацый на самавызначэнне. У сучасных умовах гэты прынцып знаходзіць сваё аптымальнае выражэнне ў самакіраванні, якое забяспечвае захаванне нацыянальнай самабытнасці, права кожнага народа карыстацца ўсімі дабротамі суверэнітэту, самастойна вырашаць пытанні свайго развіцця — эканамічныя, палітычныя, культурныя. У той жа час самакіраванне прадугледжвае добраахвотнае аб'яднанне рэспублік і нацыянальных утварэнняў у імя вырашэння агульных для ўсіх задач, арганічнае іх уключэнне ў развіццё ўсёй краіны.

Цяперашні этап самавызначэння нацый ставіць на парадак дня значнае расшырэнне правоў рэспублік, рашучую ліквідацыю скажэнняў і дэфармацый, якія мелі месца ў мінулым і згубныя вынікі якіх да гэтага часу даюць аб сабе знаць у розных сферах жыцця нашага грамадства. Прапануецца перш за ўсё комплекс мер, накіраваных на ўмацаванне палітычнай самастойнасці саюзных рэспублік, напаўненне рэальным зместам іх суверэнітэту.

Дакладнае размежаванне паўнамоцтваў саюзных і рэспубліканскіх органаў улады дазволіць апошнім вырашаць па свайму меркаванню ўсе пытанні свайго жыцця, за выключэннем тых, якія добраахвотна перадаюцца імі Саюзу, і, дарэчы, у вырашэнні якіх яны таксама будуць удзельнічаць праз адпаведныя палітычныя механізмы.

Пры захаванні за Саюзам паўнамоцтваў, неабходных для ажыццяўлення агульных задач федэрацыі, прапануецца ўнесці прынцыповае змяненне ў існаваўшы раней парадак, пры якім Саюз меў права прыняць да свайго разгляду і вырашаць практычна любое пытанне, што рабіла ў многім фармальнымі рэальную кампетэнцыю і суверэнітэт рэспубліканскіх улад. Такім чынам, вырашаецца праблема прыярытэтнасці саюзнага або рэспубліканскага закона.

Новы характар адносін у федэрацыі павінен знайсці свае прававыя гарантыі ў Канстытуцыі СССР. Далей. Я ўжо ўпамянуў і хачу развіць думку аб тым, што расшырэнне правоў рэспублік і ўмацаванне іх суверэнітэту павінна выражацца ў значным расшырэнні іх уплыву на агульнасаюзныя справы. У новых структурах дзяржаўнай улады, ствараемых у ходзе палітычнай рэформы, ужо многае зроблена ў гэтым напрамку. Гэта і састаў Вярхоўнага Савета СССР, яго Прэзідыума, і намячаемы парадак работы Камітэта канстытуцыйнага нагляду. Цяпер прапануецца пайсці далей, ствараючы не толькі юрыдычныя, але і палітычныя ўмовы для больш шырокага і актыўнага ўдзелу рэспублік у вырашэнні агульнасаюзных праблем. Такі падыход павінен знайсці сваё выражэнне і ў кадравай палітыцы. Трэба забяспе-

(Працяг на 4-й стар.).

АБ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ ПАЛІТЫЦЫ ПАРТЫІ Ў СУЧАСНЫХ УМОВАХ

(Працяг. Пачатак на 2-й стар.).

чыць шырокі ўдзел прадстаўнікоў усіх нашых народаў у агульнасаюзных дзяржаўных і грамадскіх органах, у апараце кіравання. Зразумела, з улікам прафесіянальных якасцей людзей.

У комплексе праблем, звязаных з пераўтварэннем нашай федэрацыі, далейшым расшырэннем правоў і ўмацаваннем суверэнітэту саюзных рэспублік, неабходна разгледзець наспеўшыя пытанні развіцця РСФСР. У апошні час яны аказаліся ў цэнтры дыскусій не толькі ў самой Расійскай Федэрацыі, але і ў цэлым у краіне.

І па свайму становішчу ў Саюзе, і па ўнутранай сваёй структуры РСФСР — складанейшая нацыянальна-палітычная і культурна-этнічная сістэма. Магутныя рэвалюцыйныя зрухі, пачатак якім паклаў Кастрычнік 1917 года, карэнным чынам змянілі аблічча Расіі. Вядома, якую ролю адыгралі Расія, рускі народ ва ўступленні ўсёй краіны на шлях рэвалюцыйных пераўтварэнняў, пераадоленні эканамічнай і культурнай адсталасці многіх народаў, у абароне заваёў Кастрычніка.

Аднак дапушчаныя дэфармацыі негатыўна адбіліся на самой Расіі, як і на ўсіх іншых саюзных рэспубліках. Аб гэтым гавораць неспрыяльныя дэмаграфічныя тэндэнцыі, шматлікія факты нерацыянальнага выкарыстання прыродных рэсурсаў і іх разбазарвання, відавочнае *запусценне такіх* спрадвечна рускіх абласцей, як Нечарназем'е, рада іншых рэгіёнаў. У Кузбасе, на Урале, на Волзе, Байкале, у паўночных рэгіёнах у выніку сур'ёзных пралікаў у размяшчэнні і развіцці прадукцыйных сіл стварылася вострая экалагічная абстаноўка. У наяўнасці адставанне многіх краёў, абласцей, аўтаномных утварэнняў у сацыяльным развіцці. Законная трывога праяўляецца аб захаванні і аднаўленні бясцэнных помнікаў старадаўнасці, з якімі непарыўна звязаны гісторыя і культура рускага і іншых народаў рэспублікі. Сур'ёзна непакоіць грамадскасць Расіі і ўсёй краіны становішча малалікіх народаў Поўначы, Сібіры і Далёкага Усходу.

Вырашэнне ўсіх гэтых праблем патрабуе ажыццяўлення глыбокіх і далёка ідучых мер, у тым ліку арганізацыйнага і палітычнага характару. З улікам шматлікіх прапаноў у платформе намячаюцца шляхі ўдасканалення дзяржаўнай структуры Расійскай Федэрацыі, яе становішча ў Саюзе. Яны шырока абмяркоўваліся і атрымалі адабрэнне як у самой РСФСР, так і ў Саюзе ў цэлым. Гэта мы канстатуем з задавальненнем. Думаю, Пленум Цэнтральнага Камітэта выкажацца ў падтрымку гэтых прапаноў. Што датычыць фарміравання рэспубліканскіх партыйных структур, то мы маглі б ужо цяпер пачаць прапрацоўку гэтых пытанняў.

У водгуках на платформу, тую яе частку, дзе размова ідзе аб пераходзе ў перспектыве да кіравання па рэгіёнах, выказваецца неспакой, што гэта можа прывесці да аслаблення сувязей паміж імі. Павінен сказаць, што такі неспакой пазбаўлены падстаў. Наадварот, удасканаленне кіравання эканомікай у тэрытарыяльным разрэзе дазволіць не толькі лепш вырашаць на месцах сацыяльныя, экалагічныя і іншыя задачы, але будзе садзейнічаць развіццю кааперацыі працы паміж усімі часткамі Расіі, дынамічнаму развіццю РСФСР як цэласнага эканамічнага і палітычнага арганізма ў інтарэсах усіх насяляючых яе народаў.

У рамках пераўтварэння савецкай федэрацыі вялікае значэнне мае наданне новага статуса савецкай аўтаноміі. Такі сэнс прапаноў платформы, якія датычаць расшырэння правоў аўтаномных рэспублік ва ўсіх галінах дзяржаўнага, гаспадарчага і культурнага будаўніцтва, умацавання іх эканамічнай самастойнасці. Тую ж мэту ставіць расшырэнне правоў аўтаномных абласцей і акруг, магчымасць стварэння нацыянальных раёнаў у месцах кампактнага пражывання нацыянальнасцей, а таксама агульнасаюзных саветаў грамадзян буйных па колькасці нацый, у якіх няма ўласнай тэрытарыяльнай аўтаноміі.

Відавочна, вы звярнулі ўвагу на тое, што ўносіліся прапановы аб трансфармацыі аднаго віду аўтаноміі ў іншы, выказваліся пажаданні пераўтварыць некаторыя аўтаномныя рэспублікі ў саюзныя. Трэба, таварышы, з усёй пэўнасцю сказаць: калі быць рэалістамі і ўлічваць сітуацыю, у якой мы знаходзімся, самае галоўнае — правы народаў, якія самавызначыліся ў такой форме, павінны быць значна расшыраны і надзейна забяспечаны на справе.

Закрану яшчэ адно прынцыповае пытанне. У водгуках на платформу змяшчаюцца прапановы аб тэрытарыяльных змяненнях, перакройцы гра[illegible]цыянальна-дзяржаўных [illegible]міністрацыйных утварэнняў. На карысць гэтага прыводзяцца розныя довады. На Пленуме трэба сфармуляваць цвёрдую і ясную пазіцыю наконт гэтага. Мы зыходзім з таго, шт[illegible] перашні нацыянальна-тэр[illegible]ыяльны падзел не з'яўляецца перашкодай для таго, каб людзі ўсіх нацыянальнасцей маглі нармальна жыць у любым кутку краіны. На стварэнне адпаведных умоў і трэба ў першую чаргу накіроўваць намаганні. Стаць жа цяпер на шлях перакройкі адміністрацыйна-тэрытарыяльнай карты краіны азначала б толькі ўскладніць і без таго няпростую сітуацыю, фактычна адсунуць на няпэўны час дасягненне рэальных мэт перабудовы, накіраваных на паляпшэнне жыцця ўсіх савецкіх людзей, усіх народаў.

Наша новая нацыянальная палітыка заклікана забяспечыць шырокія магчымасці для задавальнення спецыфічных інтарэсаў кожнага народа і разам з тым умацавання гарантый правоў грамадзян незалежна ад іх нацыянальнай прыналежнасці. У платформе называецца рад мер, накіраваных на дасягненне гэтай мэты. Дадам, што яны цалкам адпавядаюць абавязацельствам, узятым намі на міжнароднай арэне. Рэалізуючы іх, мы адначасова вырашаем важныя задачы фарміравання ў СССР прававой сацыялістычнай дзяржавы.

Трэба мець на ўвазе, што ў выніку эканамічных, сацыяльных, дэмаграфічных працэсаў, міжнацыянальнай міграцыі ў нас больш як 60 мільёнаў людзей пражываюць па-за межамі сваіх нацыянальных рэспублік. І, вядома, немагчыма вырашаць якія б там ні было праблемы без уліку законных інтарэсаў і правоў гэтых нашых суграмадзян. Любая дыскрымінацыя тут недапушчальная.

Абарона правоў і свабод чалавека, грамадзяніна, асобы — адна з важнейшых умоў развіцця сучаснай цывілізацыі. Нядаўна на сустрэчы прадстаўнікоў дзяржаў — удзельніц Хельсінкскага пагаднення ў Вене СССР паставіў свой подпіс пад яе падагульняючым дакументам. Я ўспомніў аб ім, у прыватнасці, таму, што ва ўмовах рэальна функцыяніруючай федэратыўнай дзяржавы задача абнаўлення заканадаўства аб правах грамадзян становіцца шматпланавай. Размова ідзе не толькі аб саюзных законах. Рэспублікі таксама абавязаны захоўваць усе міжнародна-прававыя пакты, падпісаныя ад імя Савецкага Саюза, і значыць—ад імя ўсіх рэспублік, што ўваходзяць у яго.

Неабходна паўсюдна ўзмацніць абарону правоў грамадзян СССР. Аб гэтым тым больш важна сказаць, што прымнажаюцца выпадкі дыскрымінацыі людзей па нацыянальнай прымеце. Усё часцей мы сутыкаемся са спробамі праціўнікаў перабудовы, антыграмадскіх элементаў і груп разыграць «нацыяналістычную карту», перакінуць незадаволенасць людзей, якая капілася дзесяцігоддзямі, у сферу міжнацыянальных адносін. Для нас непрымальныя любыя праяўленні нацыяналізму і шавінізму, распальванне варожасці да любога народа.

Мы ўзялі і цвёрда будзем трымаць курс на дэмакратычнае развіццё грамадства. Але нельга не адрозніваць мірныя дэманстрацыі і мітынгі, што праходзяць у рамках Канстытуцыі, ад экстрэмісцкіх зборышчаў, якія правакуюць міжнацыянальныя сутыкненні, тэрарызуюць і запалохваюць людзей іншых нацыянальнасцей. У адносінах да такога роду асоб і груп мяккацеласць, усёдараванне проста згубныя, а часам і злачынныя. Падзеі ў Закаўказзі, Ферганскай вобласці, у Новым Узені, здаецца, мала ў каго пакідаюць сумненні наконт гэтага.

Савецкія законы прадугледжваюць пакаранне за распальванне нацыянальнай варожасці, і праваахоўныя органы павінны забяспечваць безумоўнае іх выкананне. Нельга далей мірыцца з тым, што многія злачынствы на нацыянальнай глебе застаюцца фактычна не пакаранымі з-за пралікаў у механізме правасуддзя. Настаў таксама час ясна, важкай мовай закона сказаць аб умовах, пры якіх могуць і павінны ў судовым парадку ставіцца пад забарону і распускацца нацыяналістычныя, шавіністычныя, іншыя экстрэмісцкія арганізацыі. Скажу пэўна: мы не сыдзем са шляху вырашэння ўсіх праблем палітычнымі метадамі, але там, дзе гэта дыктуецца вастрынёй сітуацыі, дзе ўзнікла пагроза для бяспекі і жыцця людзей, будзем дзейнічаць рашуча, выкарыстоўваючы ўсю сілу савецкіх законаў.

Таварышы! Забеспячэнне радыкальных пераўтварэнняў федэрацыі непарыўна звязана з удасканаленнем эканамічных адносін і кіравання народнай гаспадаркай. Гэта праблематыка знайшла дастаткова поўнае асвятленне ў платформе. Не прадрашаючы вынікаў яе абмеркавання, хацеў бы выказаць некалькі думак наконт гэтага.

Перш за ўсё нам ні ў якім выпадку нельга пад націскам бягучых цяжкасцей заблудзіць у выпрацоўцы прынцыповых эканамічных рашэнняў на будучыню. Гэтыя рашэнні павінны ўлічваць як аб'ектыўную патрэбнасць у развіцці інтэграцыі на аснове падзелу працы, так і неабходнасць эканамічнай самастойнасці.

У сучасных умовах былі б надзвычай небяспечнымі тэндэнцыі да аўтаркіі, спробы адносна моцных рэспублік і абласцей ізалявацца, адгарадзіцца ад іншых. Гэта можа прывесці да вельмі негатыўных вынікаў для тых, хто стаў бы на такі шлях.

Нам трэба на Пленуме Цэнтральнага Камітэта перад усімі народамі Савецкага Саюза яшчэ раз аб гэтым сказаць, каб яны не паддаваліся дэмагогам, якія скрываюць, да чаго можа прывесці рэалізацыя іх лозунгаў, што падаюцца пад «прыемным соусам» незалежнасці, аддзялення і г.д. Гэта безадказная гульня лёсам народа. Хто наогул возьмецца раздзяліць, раскроіць цяперашняе наша пераплеценае, звязанае ўсімі эканамічнымі, палітычнымі, сацыяльнымі, духоўнымі, чалавечымі, сямейнымі вузамі грамадства! Толькі авантурысты могуць да гэтага заклікаць.

Сёння аснову навукова-тэхнічнага, эканамічнага і сацыяльнага прагрэсу складаюць рацыянальны падзел працы, інтэграцыя, выкарыстанне патэнцыялу, набытага ўсім грамадствам. І аб гэтым гаворыць не толькі наш вопыт, але і ўся сусветная практыка.

У нашых умовах прынцыповае значэнне для эфектыўнага развіцця ўсіх рэспублік і рэгіёнаў набывае больш арганічнае іх уключэнне ў агульнасаюзны падзел працы. Некаторыя таварышы, праўда, скардзяцца, што ў нас дрэнна ідуць справы з самім падз[illegible]м працы, з цэнаўтварэннем[illegible]кая дысцыпліна выканання дагаворных абавязацельстваў. Усё гэта так. Але ці можна сёння, калі мы выбудоўваем развіццё эканомікі на перспектыву, базіравацца ў сваіх прагнозах толькі на канстатацыі недах[illegible] сістэмы, якая дасталася у спадчыну ад мінулага. Яны могуць і будуць ліквідоўвацца ў выніку разгортвання эканамічнай рэформы, чым мы цяпер і заняты. Аб гэтым, у першую чаргу, і павінна ісці размова — як ажыццявіць гэту рэформу, каб зняць усё, што выклікае занепакоенасць, што нанесла шкоду развіццю эканомікі ўсёй краіны і асобных рэгіёнаў.

Мы добра ведаем, што ў рамках да канца цэнтралізаванай адміністрацыйна-каманднай сістэмы практыкавалася не толькі неабгрунтаванае перацягванне сродкаў ад перадавых прадпрыемстваў адстаючым. Тое ж самае адбывалася і паміж эканамічнымі рэгіёнамі краіны. Калі гаварыць адкрыта, то за кошт забрання ў адных пакрываліся безгаспадарчасць і бяздзейнасць іншых. Гэта яўна супярэчыла асноўнаму прынцыпу сацыялізму, параджала ўтрыманскія настроі.

Рэалізацыя мер, намячаемых у платформе, дазволіць ліквідаваць падобныя ненармальныя з'явы, якія падрываюць зацікаўленасць у выніках гаспадарчай дзейнасці. Мы ўжо ўступілі на гэты шлях, падтрымаўшы адпаведныя ініцыятывы Беларусі, Літвы, Латвіі і Эстоніі. Аналагічныя прапановы рыхтуюцца па іншых рэспубліках і рэгіёнах. Такі падыход дасць усім магчымасць праявіць прадпрымальнасць, будзе стымуляваць рост эканамічнай эфектыўнасці. Павялічацца сродкі, якія паступяць у распараджэнне рэспубліканскіх і мясцовых органаў улады і могуць быць выкарыстаны для вырашэння сацыяльных праблем. Эканамічны стан рэспублікі, рэгіёна будзе пастаўлены ў залежнасць ад вынікаў гаспадарчай дзейнасці.

Падкрэсліваючы вялікае значэнне прынцыпу эканамічнай самастойнасці, трэба разглядаць яго ў арганічнай сувязі з пераходам прадпрыемстваў на поўны гасразлік. Гэта асабліва важна зразумець усім нам, таварышы, таму што тут яшчэ многа блытаніны. Трэба прама сказаць, сапраўдную самастойнасць нельга забяспечыць без вырашэння гэтай кардынальнай задачы. Тым больш нельга дапусціць, каб цэнтралісцкі дыктат проста перамясціўся з аднаго ўзроўню на іншы. У гэтым выпадку агульнасаюзны рынак, які мы хочам удасканальваць і дзе галоўнымі дзеючымі асобамі павінны выступаць гаспадарча-разліковыя прадпрыемствы, быў бы падзелены рэгіянальнымі агароджамі.

Хіба гэта тое, да чаго мы імкнёмся? Бо тады ўзнікаючыя пытанні прыйдзецца вырашаць ужо не ў адным цэнтры, а ў 15 або ў сотнях цэнтраў.

Нядаўна мы сустракаліся з таварышамі з Прыбалтыкі і гаварылі, што такое РАФ. Гэта добрае прадпрыемства, вырабляе патрэбную машыну, якая і за рубеж ідзе, а сюды паступаюць дэталі з некалькіх соцень заводаў краіны. Калі штосьці задумалі на РАФе ўдасканаліць, каб узняць тэхнічны ўзровень, значыць трэба ўсіх уключаць.

Таму гаспадарчы разлік прадпрыемстваў — гэта цэнтральнае пытанне эканамічнай самастойнасці, ад яго выйграюць і рэспубліка, і мясцовыя Саветы, якія будуць па нарматывах атрымліваць ад прадпрыемстваў адлічэнні. Інакш кажучы, нам жыццёва неабходна далёка ідучая дэцэнтралізацыя ў эканоміцы. І такой жа пільнай патрэбнасцю з'яўляецца рэалізацыя агульнадзяржаўных праграм, звязаных з развіццём базавых галін, вытворчай інфраструктуры, арганізацыяй фундаментальных навуковых даследаванняў, падтрыманнем надзейнай абараназдольнасці краіны, вырашэннем буйных экалагічных праблем, пераадоленнем вынікаў стыхійных бедстваў, з удзелам краіны ў міжнароднай эканоміцы і палітыцы.

Нягледзячы на буйныя вынікі палітыкі «выраўноўвання», у гэтай справе яшчэ застаюцца сур'ёзныя праблемы. Хацеў бы паставіць пытанне: ці не трэба нам пры пераходзе на рэгіянальны гаспадарчы разлік выпрацаваць такую сістэму эканамічных рычагоў і стымулаў, якая дазваляла б, эфектыўна выкарыстоўваючы сродкі дзяржаўнага бюджэту, мэтанакіравана праводзіць лінію на вырашэнне надзённых праблем адстаючых раёнаў? Думаецца, такое даручэнне ўраду трэба даць ужо цяпер, бо ажыццяўленне гэтай работы цесна звязана з прадастаўленнем рэспублікам эканамічнай самастойнасці.

У ходзе дыскусій па эканамічных аспектах міжнацыянальных адносін у цэнтры ўвагі амаль заўсёды аказваюцца пытанні ўласнасці.

Удасканаленне сацыялістычнай уласнасці — гэта ключавое пытанне перабудовы. Прама скажам, не зрабіўшы наспеўшых у гэтай галіне змяненняў, мы не зможам пераадолець узнікшае адчужэнне працоўных ад сродкаў вытворчасці, адрадзіць у поўнай меры зацікаўленасць у добрасумленнай і паўнацэннай працы, стымуляваць гаспадарчую ініцыятыву і прадпрымальнасць. Яго нявырашанасць дае аб сабе знаць цяпер на практычных справах, уключаючы задачы аптымальнага размежавання функцый саюзных, рэспубліканскіх і мясцовых органаў улады.

Нас яшчэ чакае шырокае абмеркаванне гэтай праблемы.

(Заканчэнне на 6-й стар.).

INTOLERANCE SYNDROME

Like the rest of the Baltic states, Estonia is going through hard time and the difficulties are mainly rooted in the not too distant past which continues to exist in this time of perestroika. It is an illusion that the latest language legislation sparked the painful ethnic controversies. The language issue is only a symptom, not the cause.

The cause is elsewhere.

What is reprehensible, one may think, about the Republic's legislature fearing the erosion of its national culture and taking certain measures in the interests of the majority? How should minority residents of the Republic react? It would not be difficult to imagine how things might develop in any democratic state where all sorts of minorities have lived together with the indigenous population for a long time without any appreciable conflicts.

But here things develop in unpredictable ways: national minorities, which to some extent don't care about the national culture of the majority, sometimes try to destroy this culture. While their position as regards their own language and culture is understandable and legitimate, their motives for being intolerant of the Republic's dominant culture is not. Why do they reject the slightest attempt on the part of the indigenous population to protect their language using means available to them and thus to preserve the integrity of their national culture? Whence this intolerance of such elementary and natural protective measures?

Is this because the legitimate measures of the major nation go against the interests and ambitions of the minority? Because they encroach on its years-long existence on an ethnic environment that, though not hostile, has obviously not quite become their own? Do they mean additional worry in the shape of the need to learn the unfamiliar language? Do they disturb the linguistic indifference that has become a habit over the decades? If this is so, how can all this be described in plain language devoid of cute philosophizing?

In the end you may not learn the language and care nothing about the people whose land is your own destiny and the future of your children. The latest legislations in Estonia seem to admit this possibility. But in this case wouldn't it be immoral to claim the right to rule these people, to direct their production activities, to impose one's own tastes and beliefs on them? Wouldn't it be wise to at least appreciate their national concerns arising from their national qualities? Even the colonizers (those who were wise), in order to successfully rule their subjects, used to learn their language and basics of their ethnic culture. But then much has changed since and the times of imperial ideology are changing all over the globe. New times are upon us! Laws of people's sovereignty are taking root on all continents, in all democratic and sovereign states which our Baltic Republics nominally are.

But are they? Can their legislatures really realize the political will of those whom they represent?

The introduction of a residence qualification — to vote or run for election — seems to have shocked many. But it's worth reflecting whether this qualification is so unacceptable to those who still go into prep school of democracy. Indeed, on an elementary level, this "paradoxical" requirement isn't paradoxical at all. It's a matter of fact for us that a person eligible to be a collective farm head must live on the collective farm. We also consider it right that he should be elected only by members of the collective farm rather than by members of all neighbouring farms. One of the most immoral results of the administrative-command system in the monstrous widespread ease with which groups of people are resettled and officials get ever new jobs. Take any seasoned Party or local government official and chances are he will have held dozens of positions, all in different cities and all unrelated. Of course, this does not at all benefit the job the official leaves as easily as he takes up another one.

The same can be said about Никитенко. Гол. Р. АГтемаиниг average people who change dozens of jobs and places of residence. A feeting acquaintance with members of the Supreme Soviet of any Republic reveals many representatives of top officialdom, centrally based agencies, big shots from Moscow who usually visit this or that Republic twice a year in order to put in an appearance, to vote for decisions prepared in advance and then leave. They are entifled to MP seats by their high ranks and while in office may change dozens of territories and regions never having any desire or a chance to get a really good grasp of their real concerns. And why should they try if they are supposed to spend their next term of office thousands of miles away? But to really care for a job one has to know it inside out and to be devoted to it. One should lead a settled existence, wisely remarked Dmitry Likhachev, a real Russian intellectual.

It is for this reason that the residence qualification, unusual as it may seem, most certainly serves the people's interest. It is an important means of the power of the people, of democratization of public life. And its adoption is undoubtedly a sensible democratic move worthy of being spread throughout the country's electoral system. This is perhaps especially important as regards elections of local governments. So why is this qualification rejected by a certain sector of the Republic's citizens who regard it as discrimination against their rights and opportunities?

Perhaps the real issue is not the imaginary rights they are denied but those acquired by other people? Remember the Russian saying that a muzhik is happy when he buys a horse, but it makes him doubly happy when his neighbour's horse dies.

Chances are that's what we have here.

The Stalin-Brezhnev past has produced in us a stable intolerance syndrome not only, and not so much, towards everything absurd and hostile, but also towards things that are based on common sense, are uncustomary and novel. We seem to fear that people taking up these novel and unusual things may be successful, which we have not been, that they may start living better than us. Especially if these people are not quite like us as regards the language, and tenor of life. Or even as regards a more streamlined and democratic election legislation.

Vasil BYKOV,
people's deputy of the USSR
Minsk

The undeservedly forgotten traditions are being revived in the Republic. Many people of different ages improve and develop their artistic skills on the basis of traditions which once originated in the villages in peasant households. Nikolai Tikhonovich Kovzan is one of them. He lives in Minsk, a former fitter. But once he felt that his life was poor without the things that surrounded him in the native village near Logoisk. It was impossible to buy them anywhere and Nikolai Tikhonovich decided to make them himself. It was very difficult to start without any skill and knowledge, but they came with time. Nikolai Kovzan studied the secrets of materials and mastered his art in constant work. Now different things for household and souvenirs made by him of wood, switch or straw are willingly bought by tourists from different countries. Many folk bands and ansambles order to prepare bast-shoes for them to Nikolai Tikhonovich.

ON PHOTOS: Nikolai KOVZAN (left) and head of folk group "Vyazinka" from Minsk motor plant Nikolai KOTOV; from the collection of Nikolai KOVZAN; Nikolai KOVZAN at work.

Photos by A. NIKOLAEV.

SORCERESS FROM BYELORUSSIA

No one has yet explained how Inga, 13, "suspends" objects in the air.

She stretches out her palms: "Touch them," she invites, "they are like everyone else's." And she says kind of in bewildrment: "I do not always know what will be the result of my action..." Various objects easily and rather firmly stick to her palms, being attracted as if by a magnet — and not only metal, but also paper, plastic, wood and glass. For this the girl doesn't even need to concentrate. It is enough to keep the palms vertically, and then copy-books, pens, forks and knives "hand" on them.

Inga's most surprising "trick" is "suspending" a large pan to which dumbbells, 2 kg each, and a hammer are attached. When the girl's father brings the dumbbells close to the bottom of the pan, a metal click is heard. To take them off, a small but obvious effort is required — I tried to do it myself and felt resistance. The total weight of the pan with the dumbbell and hammer is over 4 kg, which made us worry while Inga was patiently posing before the camera: wasn't it too heavy? But she merely laughed, assuring us that she didn't feel the weight at all — her hand was as good as empty.

The wonder-palms operate best of all when in vertical position. Inga recalls with laughter (she is in general easily amused) how she angered the cashier in a shop when she couldn't shake the little coins off her hands. And also, how difficult it is to play the piano — the keys "reach" for her fingers.

She holds out her hands towards my face and keeps them at a distance of 5-7 cm. After a few seconds my cheeks feel hot, although the girl's hands, radiating this heat, are no warmer than mine... One more "wonder" — it turned out that things can adhere to the soles of her feet... Inga can also suggest thoughts — make a person give the number thought of by her and even perform some actions. Her father, it is true, has strictly forbidden her to engage in hypnosis because, you will agree, it is not good to make a person walk back to front or to buy two patties for a mere five kopeks and get... five kopeks change. Incidentally, Inga is still conscience-stricken over that case with patties... And occasionally Inga can also relieve the pain. But she does this "by eye", which often leads to directly opposite results.

So far the only person who more or less regularly observes the girl is Vladimir Kalkun, a neuropathologist. Why haven't such unique capabilities yet interested scientists or physicians? After all, Inga has never yet been seriously examined. Her parents develop the girl's gift at their own peril, not knowing how best to do this, or what it may entail for Inga herself.

For the time being, however, Inga is surrounded solely by journalists and idle curiosity-seekers who, incidentally, often poison the mood of this charming, merry, sociable, and otherwise very ordinary girl. Like everyone else she is fond of running, skipping, playing with her girl friends, drawing. Her greatest dream is to have a dog. I do not give Inga's name and address. I have no right to increase the number of the importunate admirers of her mysterious talent. But I am lcoking forward to comments from serious experts.

Natalya BULDYK.

АБ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ ПАЛІТЫЦЫ ПАРТЫІ Ў СУЧАСНЫХ УМОВАХ

(Заканчэнне. Пачатак на 2-й стар.).

Цяпер мне хацелася б сказаць вось аб чым. У сувязі з пераходам на рэгіянальны гаспразлік, эканамічную самастойнасць вялікае значэнне набыло пытанне, як рацыянальна, з найбольшым эфектам выкарыстаць створаны ў краіне народнагаспадарчы патэнцыял. У дыскусіях, якія цяпер шырока ідуць у грамадстве, часам уносяцца прапановы, якія, калі пакласці іх у аснову палітыкі, могуць штурхнуць з адной крайнасці ў іншую.

Сапраўды, мы хочам збавіцца ад празмернай цэнтралізацыі, ад самавольства ведамстваў у адносінах да рэспублік, рэгіёнаў, імкнёмся знайсці рашэнні, якія забяспечылі б ім гаспадарчую самастойнасць, дапамаглі скінуць путы, што перашкаджаюць эфектыўнай рабоце. Усё гэта правільна, з'яўляецца натуральнай рэакцыяй на засілле цэнтральных міністэрстваў і ведамстваў, ад якога стогнуць усе рэспублікі і рэгіёны яшчэ і цяпер. На такім засіллі якраз і трымалася адміністрацыйна-камандная сістэма гаспадарання, якая, як нам усім цяпер ясна, зжыла сябе.

Але немалаважна мець на ўвазе, што, ажыццяўляючы пераход да новых форм эканамічнага жыцця, трэба выкарыстоўваць у поўнай меры ўсё тое станоўчае, што было створана на папярэдніх этапах развіцця савецкай федэрацыі як адзінай дзяржавы. У нас склалася комплексная ўзаемазвязаная энергетычная база і сістэма энергазабеспячэння. Гэта — фундамент нашай эканомікі, аснова для ўпэўненай работы вытворчых калектываў, вырашэння бытавых пытанняў ва ўсіх рэспубліках. На такіх падыходах, з улікам агульнасаюзных і рэгіянальных задач развіваліся сістэма транспарту і сувязі, іншыя не менш важныя элементы вытворчай інфраструктуры.

Дык што ж, таварышы, мы ўсё гэта павінны цяпер разбурыць? Гэта напамінае «рэвалюцыйны» лозунг: разбурыць пабудаваную царом чыгунку паміж Масквой і Пецярбургам.

Трэба падвергнуць самаму стараннаму аналізу прапануемыя канцэпцыі і перш за ўсё прагназіраваць усе верагодныя вынікі іх рэалізацыі. Выпрацоўваючы новую эканамічную палітыку, якая адпавядае задачам і мэтам перабудовы, развіцця федэрацыі, напаўнення яе новым зместам, мы павінны рабіць усё ўзважана, з халоднай галавой, а не на аснове эмоцый, амбіцый і абстрактных схем. У гэтай надзвычай важнай справе, якая закранае жыццёвыя інтарэсы народаў, ні ў якім выпадку нельга, я б сказаў, наблытаць, прыняць неабдуманыя рашэнні. Гэта мела б непапраўныя вынікі. Ужо ва ўсякім выпадку нельга прымаць рашэнні пад тупат ног і «захлопванне», арганізуемае вядомымі плынямі.

Калі мы будзем бачыць у мінулым толькі пралікі і хібы, не будзем бачыць рэальнасцей, якія сфарміраваліся за дзесяцігоддзі, хіба можна наогул гаварыць аб сур'ёзнай палітыцы? Гэта ж не кафедра, дзе можна гаварыць што хочаш. Я б не хацеў, каб гэта ўспрынялі як выражэнне якіх-небудзь негатыўных адносін, недавер'я да вучоных. Гэта — выключана. Без навукі, як адказнага ўкладу мы нічога не зробім і ні ў чым не разбяромся. Але я не хацеў бы, каб недасведчаныя людзі нам навязвалі тупатам ног палітычныя канцэпцыі.

Інакш кажучы, я хацеў бы падкрэсліць, што ва ўсіх нашых падыходах і рашэннях павінны прысутнічаць найвышэйшая кампетэнтнасць і найвышэйшая адказнасць. І, зразумела, нам трэба ўлічваць сітуацыю, якая мяняецца карэнным чынам у сувязі з перабудовай у краіне эканамічных адносін. Цяпер на абмеркаванне Вярхоўнага Савета ў першачарговым парадку выносяцца законы аб уласнасці, аб зямлі, аб арэндзе і арэндных адносінах, эканамічнай самастойнасці рэспублік, мясцовай гаспадарцы і самакіраванні, адзінай падатковай сістэме. Узятыя ў комплексе, яны азначаюць карэннае змяненне вытворчых адносін. Я б сказаў, таварышы, што размова ідзе аб новым этапе нашай рэвалюцыі. І ў гэтых умовах нацыянальнае пытанне немагчыма разглядаць у адрыве ад разгорнутых у краіне глыбокіх сацыяльна-эканамічных працэсаў.

Мы на правільным шляху і павінны быць цвёрдымі, абараняючы галоўныя напрамкі палітыкі перабудовы. Нам хочуць падкінуць, што мы не можам нібыта вырашыць узнікшыя ў краіне праблемы без капіталізацыі эканомікі. А з другога боку, я сказаў бы справа, усю палітыку перабудовы хочуць паказаць ледзь ці не акцыяй, якую Захаду ўдалося нам навязаць. Глупства гэта. І давайце не нервавацца, а развіваць галоўны напрамак перабудовы — раскрываць патэнцыял сацыялізму, дэмакратыі, [illegible]цыял федэрацыі, раскрывац[illegible] духоўны, інтэлектуальны патэнцыял нашага грамадства, надаць сацыялізму новае дыханне. Вось аб чым ідзе размова.

Такім чынам, эк[illegible]мічныя фактары, як і паліт[illegible], пераканаўча гавораць на карысць пераўтварэння і далейшага развіцця савецкай федэрацыі на аснове максімальнага ўмацавання эканамічнай самастойнасці рэспублік і рэгіёнаў, з аднаго боку, умацавання агульнага народнагаспадарчага комплексу — з другога.

Разглядаючы ўвесь комплекс пытанняў, звязаных з далейшым раскрыццём патэнцыялу савецкай федэрацыі, мы з асаблівай увагай і чуткасцю павінны падыходзіць да ўсяго, што адносіцца да духоўнай сферы. Гэта датычыць навукі, культуры, традыцый і многага іншага, чым багаты нашы народы. Але сёння мне хацелася б сказаць аб моўнай праблеме, якая набыла востры характар. Якой павінна быць тут наша палітыка?

Перш за ўсё, мы зыходзім з таго, што карэннае насельніцтва ўсіх рэспублік, безумоўна, мае поўнае права зацвердзіць сваю мову ў якасці дзяржаўнай, інакш кажучы, стварыць прававыя ўмовы для яе захавання і развіцця. Гэта не толькі, таварышы, юрыдычнае пытанне. Гэта пытанне палітычнае, паколькі размова ідзе аб самаадчуванні нашых народаў, іх зразумелым імкненні захаваць сваю нацыянальную самабытнасць.

Разам з тым усе народы нашай краіны кроўна зацікаўлены мець сродак міжнацыянальных сувязей, якім у сілу аб'ектыўных прычын стала ў нашых умовах руская мова. Рэальнасць такая, што дзякуючы гэтай мове ўсе савецкія людзі атрымліваюць магчымасць значна шырэй і паўней прыкладаць свае сілы і веды, далучацца да каштоўнасцей айчыннай і сусветнай навукі і культуры. З матэрыялаў, якія ў вас на руках, можна меркаваць, што многія таварышы, якія прынялі ўдзел у абмеркаванні платформы і прадстаўляюць розныя нашы нацыі, лічаць мэтазгодным надаць рускай мове статус агульнадзяржаўнай у маштабе СССР.

Гэта прапанова, лічым мы, заслугоўвае ўвагі і падтрымкі вышэйшых органаў улады. Яе ажыццяўленне ні ў якой меры не ўшчаміла б правы якіх-небудзь нацыянальнасцей і ў той жа час дало б сур'ёзную прававую аснову для развіцця ў нашай мнoганацыянальнай краіне эканамічных, палітычных і культурных сувязей народаў, іх сумеснай творчай дзейнасці, а таксама актыўнага ўдзелу ў міжнародным жыцці.

Цяпер у некаторых месцах у нас абазначыліся перакосы, і паглядзіце, у што гэта вылілася. Працягваючы разгляд моўных праблем, мы абавязаны прызнаць права на ўжыванне роднай мовы ўсіх нацыянальных меншасцей. Гэта адносіцца да людзей дзесяткаў нацыянальнасцей, якія пражываюць у розных рэспубліках. У апошні час мы з трывогай і болем назіралі, як моўныя праблемы сталі прычынай раздзялення, размежавання людзей у некаторых рэгіёнах, прычынай для шматдзённых мітынгаў, дэманстрацый, забастовак, якія цяжка адбіліся на эканоміцы і ўмовах жыцця насельніцтва. Абавязак партыйных і грамадскіх арганізацый, дзяржаўных органаў, творчых саюзаў, усіх, хто надзелены ўладай і карыстаецца ўплывам на розумы,— зрабіць усё, што ад іх залежыць, каб пакласці канец гэтай небяспечнай кругаверці ўзаемных крыўд, прэтэнзій і ультыматыўных патрабаванняў. Дазвольце мне выказаць упэўненасць, што на прапанаванай аснове, якая адпавядае ўсім дэмакратычным традыцыям, ды і прававым нормам, што існуюць у сучасным свеце, будуць урэгуляваны гэтыя праблемы і атрымаюць прастор для свайго развіцця ўсе мовы нашай мнoганацыянальнай Радзімы.

Да праблемы, якую мы сёння абмяркоўваем, прымыкае пытанне аб ролі царквы ў міжнацыянальных адносінах. Вядома, што ў мінулым буйныя сутыкненні, варожасць і разлады паміж людзьмі розных нацый у многім былі вынікам рэлігійнай нецярпімасці. Гэты фактар і цяпер дае нярэдка аб сабе знаць. Мы цэнім той факт, што праваслаўная, мусульманская і іншыя цэрквы займаюць міратворчую пазіцыю, і спадзяёмся, што яны выкарыстаюць свой уплыў, у меру сваіх сіл і магчымасцей будуць садзейнічаць папярэджанню і пераадоленню ўзнікшых міжнацыянальных канфліктаў.

Сёння цэрквам прадастаўляецца магчымасць ажыццяўляць сваю дзейнасць у нармальных грамадскіх умовах у поўнай адпаведнасці з канстытуцыйнымі прынцыпамі. Гэта асабліва наглядна выразілася ў тым, што іх вядомыя прадстаўнікі былі выбраны народнымі дэпутатамі СССР. Рыхтуемы законапраект аб свабодзе веравызнання павінен урэгуляваць увесь комплекс праблем, звязаных са станаўленнем і дзейнасцю царкоўных арганізацый у сучасных умовах.

Таварышы! Спадзяюся, усё сказанае дазваляе лепш зразумець сэнс і значэнне прапанаванай платформы КПСС па нацыянальнаму пытанню. Наша партыя выступае за буйную і моцную федэратыўную дзяржаву, будучы пераканана, што гэта адпавядае інтарэсам усіх народаў, якія аб'ядналіся ў Савецкі Саюз.

Такой была пазіцыя Леніна, такой пазіцыі мы прытрымліваемся і цяпер.

Важна выразна ўяўляць сабе ўсе эканамічныя, палітычныя, духоўныя, калі хочаце, маральныя асновы для ўмацавання і развіцця нашага Саюза. Пастаўлю пытанне так: што ён дае рэспублікам.

Перш за ўсё прыналежнасць да адной з наймагутных дзяржаў сучаснасці, якая мае велізарныя прыродныя рэсурсы, развіты народнагаспадарчы комплекс, арсенал навуковых ведаў, тэхнічныя магчымасці і багацце культуры, здольнай надзейна забяспечыць сваю бяспеку. Кожны народ у саставе СССР атрымлівае магчымасць удзельнічаць у фарміраванні і развіцці агульных духоўных каштоўнасцей, далучацца да іх, а праз іх заяўляць аб сабе ва ўсесаюзным і сусветным маштабе. Далей. Дзякуючы сваёй прыналежнасці да Саюза ўсе народы набываюць магчымасць шырока ўдзельнічаць у міжнародных адносінах, актыўна ўздзейнічаць на ход сусветных падзей. Механізм ажыццяўлення правоў саюзных рэспублік, што датычыць іх удзелу ў міжнароднай дзейнасці, павінен быць распрацаваны з улікам цяперашніх умоў.

Гэта — пастаянныя фактары. Але ёсць і фактар, звязаны з цяперашнім гістарычным момантам. Рэвалюцыйнае абнаўленне савецкага сацыялістычнага грамадства — галоўны аргумент на карысць умацавання нашага Саюза. Менавіта перабудова падвяла нас да пераўтварэння [illegible]цкай федэрацыі як важнай [illegible]аўной часткі працэсаў дэмакратызацыі і адраджэння краіны. І толькі на шляхах перабудовы, я ў гэтым перакананы, могуць быць паспяхова вырашаны ўсе вострыя і складан[illegible] праблемы развіцця народаў [illegible]ацыянальных адносін у цэлым.

Нарэшце, таварышы, спынюся на ролі КПСС ва ўмовах пераўтварэння нашай федэрацыі. Ад таго, як партыя будзе дзейнічаць у новай абстаноўцы, у рашаючай меры залежыць і лёс нашай мнoганацыянальнай дзяржавы.

Наша партыя з самага пачатку будавалася як арганізацыя аднадумцаў, якая натхнялася ідэямі пралетарскага інтэрнацыяналізму. Працэс яе станаўлення быў далёка не просты. Пад кіраўніцтвам Леніна партыя сфарміравалася як адзіная арганізацыя з агульнай Праграмай і абавязковым для ўсіх яе членаў Статутам, якая будавалася на аснове дэмакратычнага цэнтралізму.

Разам з тым трэба падкрэсліць, што інтэрнацыяналісцкая аснова ў партыі ні ў якім разе не азначала якога-небудзь грэбавання інтарэсамі і асаблівасцямі тых або іншых нацыянальнасцей. Гэта дасягалася дзякуючы правільнай трактоўцы прынцыпу дэмакратычнага цэнтралізму. У далейшым, аднак, ён пачаў тлумачыцца скажона, што прывяло да перакосу на карысць цэнтралізму, на шкоду дэмакратыі, не магло не адбіцца адмоўна на становішчы і практычнай дзейнасці партыйных арганізацый, у тым ліку ў рэспубліках і іншых нацыянальных утварэннях.

Сёння мы павінны аднавіць у поўным аб'ёме ленінскае разуменне прынцыпу дэмакратычнага цэнтралізму, які прадугледжвае актыўнае, паўнакроўнае жыццё ўсіх партыйных арганізацый, іх рэальную самастойнасць у пытаннях арганізацыі, кадравай палітыкі і іншых сферах дзейнасці. І зусім не казарменную дысцыпліну, не беспярэчную паслухмянасць, а адзінства дзеянняў, заснаванае на выпрацоўцы агульных палітычных і ідэйных пазіцый.

У платформе выкладзены некаторыя практычныя крокі па расшырэнню самастойнасці партыйных арганізацый рэспублік, уключаючы іх права самім вырашаць пытанні сваёй арганізацыі, вызначаць структуру партыйных органаў, прымаць палітычныя рашэнні. Узбагачэнне федэратыўнай будовы новым зместам не можа не адбіцца на ролі рэспубліканскіх партыйных арганізацый. Яны павінны мець магчымасць прымаць свае праграмы дзеянняў у рамках Праграмы КПСС.

Мы з вамі прынялі рашэнне аб скліканні чарговага XXVIII з'езда партыі, на парадку дня якога сярод іншых пытанняў—распрацоўка і прыняцце новага Статута КПСС. Відавочна, пытанні дзейнасці кампартый рэспублік з улікам пераўтваранняў федэрацыі знойдуць у ім сваё належнае адлюстраванне.

Прымаючы ўсе гэтыя наспеўшыя меры, нам трэба ў той жа час рашуча выказацца супраць федэралізацыі КПСС. Скажу прама, гэта азначала б канец нашай партыі ў тым выглядзе, як яна была заснавана Леніным, нанесла б непапраўную шкоду перабудове, усёй справе сацыялізму. Той, хто пайшоў бы па гэтым шляху, узяў бы на сябе найцяжэйшую адказнасць і перад партыяй, і народам.

У ліку прапаноў, якія заслугоўваюць падтрымкі, назаву стварэнне Камісіі ЦК КПСС па пытаннях нацыянальнай палітыкі і нацыянальных адносін, аналагічных камісій у цэнтральных камітэтах рэспубліканскіх партыйных арганізацый, абкомах і гаркомах партыі—зразумела, там, дзе гэта дыктуецца саставам насельніцтва, неабходнасцю пастаянна трымаць у полі зроку нацыянальныя праблемы. Напэўна, маюць рацыю таварышы, якія лічаць, што аднаму з сакратароў ЦК КПСС павінна быць даручана спецыяльна займацца гэтымі пытаннямі.

Перабудова партыі, важнай вяхой якой будзе XXVIII з'езд КПСС, дазволіць выканаць тыя надзвычай адказныя задачы, якія паўсталі на сучасным этапе развіцця нашага грамадства. І вядома, таварышы, велізарнае значэнне набывае сёння пазіцыя членаў партыі. Падзеі ў розных рэгіёнах паказалі, што частка з іх паддаецца стыхіі ўзбуджаных нацыянальных эмоцый, не выступае супраць нацыяналістычных праяўленняў, або, што яшчэ горш, сама ў іх уцягваецца. З гэтым партыя, яе арганізацыі не могуць і не павінны мірыцца. Інтэрнацыяналізм быў і застаецца важнейшым элементам нашага светапогляду, ідэйным крэда камуністаў.

У заключэнне хацеў бы сказаць наступнае. Усе мы разумеем, наколькі складанае нацыянальнае пытанне, якія вострыя праблемы яно перад намі ставіць. Справа гэта далікатная, тонкая, якая патрабуе паважлівасці, цярпення, вытрымкі. Мы сабраліся на Пленум, каб менавіта ў такім духу абмяркоўваць узнікшыя пытанні, з улікам думак і настрояў нашых народаў і ўсяго грамадства знайсці аптымальныя вырашэнні цяжкіх нацыянальных праблем.

Трэба зрабіць усё, каб наш Пленум меў паваротнае значэнне, стварыў прадпасылкі для аздараўлення абстаноўкі ў краіне, для далейшага развіцця нашай федэрацыі ў інтарэсах усіх савецкіх народаў.

ІНТЭЛІГЕНЦЫЯ І ПЕРАБУДОВА

ПРА КІНО І ВАКОЛ ЯГО

Госць нашай рэдакцыі сёння — вядомы беларускі рэжысёр (ён зняў стужкі «Пра Віцю, пра Машу і марскую пяхоту», «Час выбраў нас», «Вазьму твой боль», «Чорны замак Альшанскі», «Знак бяды»), заслужаны дзеяч мастацтваў БССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі рэспублікі, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Міхась ПТАШУК. З ім гутарыць карэспандэнт «Голасу Радзімы» Таццяна АНТОНАВА.

— Міхась Мікалаевіч, даволі прыемная нечаканасць — бачыць у рэдакцыі вядомага рэжысёра. Ваш брат-кінематаграфіст увогуле нас не балуе... Што ж усё-такі прывяло ў «Голас Радзімы»?

— Дазайце зробім інтэрв'ю-экспромт. Я адкажу на тыя пытанні, якія цікавяць вас. Але ў сваю чаргу маю і пэўную мэту. Зараз растлумачу ўсё па парадку. З публікацый вашага штотыднёвіка, а таксама і некаторых іншых выданняў мы ведаем, што за мяжой жыве даволі шмат нашых суайчыннікаў. У ЗША, Канадзе, Аргенціне, Англіі, Францыі, Аўстраліі яны стварылі свае культурна-грамадскія арганізацыі, захоўваюць традыцыі і звычаі свайго народа, шануюць родную мову... У мяне, між іншым, таксама ёсць у чужых краях сваякі. На жаль, раней мы не мелі магчымасці трывалых кантактаў з імі. Ва ўсякім разе, афіцыйныя ўлады ставіліся да гэтага адмоўна. І такім чынам вырасла даволі высокая сцяна адчужанасці, недаверу, неразумення. Цяпер перабудова, дэмакратызацыя кардынальна мяняюць нашы адносіны з усім светам, у тым ліку і з землякамі. Нам неабходны кантакты. А гэта няпроста, я лічу, бо адзін пра аднаго ведаем мала, часта існуе і элементарная прадузятасць. Таму я, як дзеяч культуры, як рэжысёр, які працуе на ніве нацыянальнага кінематографа, лічу сваім абавязкам прыняць удзел у наладжванні кантактаў.

— Які вы тут бачыце рэальны шлях?

— Ад студыі імя Тарыча кінастудыі «Беларусьфільм» хачу прапанаваць суайчыннікам правесці (для пачатку) у тых краінах, дзе жыве многа беларусаў, Тыдзень беларускага кіно. Паказаць ёсць што. Напрыклад, мастацкія стужкі «Людзі на балоце», «Знак бяды», «Альпійская балада», «Круглянскі мост», «Дзікае паляванне караля Стаха», «Чужая бацькаўшчына», цыклы дакументальных фільмаў «У вайны не жаночы твар», «Я з вогненнай вёскі...». Некаторыя з названых твораў маюць прызы прэстыжных міжнародных фестываляў.

— Як вы сабе ўяўляеце рэалізацыю такой прапановы?

— Я таму і прыйшоў у рэдакцыю, каб з маёй прапановай маглі пазнаёміцца ў грамадска-культурных цэнтрах і арганізацыях суайчыннікаў. Няхай яны таксама выкажуць свае думкі і меркаванні наконт гэтага. Мне здаецца, абмяняцца думкамі можна праз «Голас Радзімы» альбо непасрэдна звяртацца да мяне:

220035, Мінск, праспект Машэрава, д. 39, кв. 24. Тэл. 23-33-58. Пташуку Міхасю.

Дадам, што студыя магла б прыняць прадстаўніка ад суайчыннікаў для азнаямлення з будучай праграмай паказаў і для заключэння дагавора. Нядаўна мы такі дагавор заключылі з мюнхенскім камерсантам. У ФРГ мяркуецца неўзабаве пракат нашых фільмаў. Заходнегерманскія пракатчыкі прапануюць нам, да таго ж, адкрыць у сябе цэнтр беларускага кіно, скласці каталог стужак. Усё гэта, думаецца, будзе спрыяць шырокаму знаёмству еўрапейцаў з Беларуссю і росту яе аўтарытэту. Зразумела, мы вельмі зацікаўлены і ў тым, каб і ў асяроддзі суайчыннікаў за мяжой дзейнічалі цэнтры беларускага кіно, дзе можна было б пазнаёміцца з нацыянальным кінамастацтвам, наладжваць вечары-сустрэчы з рэжысёрамі. Магчыма, сярод суайчыннікаў ёсць і прафесійныя акцёры, рэжысёры. Дык чаму б нам не наладзіць і творчае супрацоўніцтва, не зняць сумесна кінафільм? Нішто сёння, здаецца, гэтаму не перашкаджае. На мой погляд, было б вельмі цікава і актуальна для сённяшняга дня зняць сумесна дакументальныя фільмы пра тое, як і чым жыве беларуская эміграцыя, як склаліся лёсы нашых землякоў на чужыне. Узаемнае супрацоўніцтва з землякамі дало б магчымасць і ім прыехаць здымаць да нас. Магчымасці цяпер неабмежаваныя, і іх трэба абавязкова выкарыстаць.

— Наколькі мне вядома, на нашай кінастудыі ў Мінску мала хто з супрацоўнікаў гаворыць на роднай мове. Рэжысёры не здымаюць на ёй фільмаў. Уся прадукцыя «Беларусьфільма» — на рускай мове. Як жа тады вы збіраецеся прадстаўляць беларускае кіно нашым суайчыннікам? Спецыяльна для іх дубліраваць?

— Сітуацыя не зусім такая, як вы яе ўяўляеце. Апошнім часам многія карціны здымаюцца якраз на роднай мове. Гэта і «Знак бяды», і «Чужая бацькаўшчына», і некаторыя іншыя. Потым ужо стужкі для ўсесаюзнага пракату дубліруюцца на рускую. Але я разумею, чаму вы гэтак папыталі. Бо ў нашым кіно, як і ва ўсёй культуры, выяўляюцца сур'ёзныя хібы, што я вызначыў бы як вынік скажэнняў і дэфармацый ленінскай нацыянальнай палітыкі. Як можна паставіцца да таго, што яшчэ нядаўна дзейнічала даваенная пастанова, які[illegible] беларускай і ўкраінскай студыям [illegible]аранялася выпускаць фільмы на нацыянальных мовах. Што гэта такое, як не дыскрымінацыя?

У Беларусі паступова склалася ненармальная сітуацыя з роднай мовай, з яе функцыяніраваннем у розных сферах жыцця. Як мож[illegible] пракаменціраваць той факт, што ад [illegible] таго ці іншага фільма на беларускай мове ўсяляк адхрышчваюцца пракатчыкі. Бо свае, тутэйшыя гледачы, аказваецца, аддаюць перавагу рускаму варыянту. Гэта і не дзіўна пры тым становішчы, калі свая мова дрэнна вывучаецца ў школах, ёю не карыстаюцца ў дзяржаўных установах і ў побыце. Але працэсы духоўнага адраджэння, што пачаліся ў рэспубліцы з перабудовай, карэнным чынам уздзейнічаюць на свядомасць людзей, мяняюць іх адносіны да многіх з'яў, і ў першую чаргу, да роднай мовы. У прыватнасці, на нашай кінастудыі пачала акрэслівацца тэндэнцыя да стварэння нацыянальных і па духу, і па тэмах, і па форме кінатвораў.

— Каб рабіць сапраўды нацыянальнае кіно, перш за ўсё трэба мець і свае кадры. У нас жа іх, як кажуць спецыялісты, катастрафічна не хапае. Больш таго, іх не рыхтуе ні адна вышэйшая навучальная ўстанова рэспублікі.

— Не рыхтавала, калі быць дакладным. Бо сёлета наш Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут упершыню адкрыў набор на курс рэжысёраў мастацкага і дакументальнага кіно. Асноўны кантынгент студэнтаў — выпускнікі школ. Мяркуем у далейшым адкрыць і групы для падрыхтоўкі мастакоў і аператараў кіно. Дарэчы, вядуць новыя курсы ў БДТМІ нашы вядомыя майстры — Тураў і Дашук.

— Скажыце, што дала перабудова нашаму кінематографу, увогуле творчаму чалавеку?

— Няпроста адказаць на гэтае пытанне. Па-першае, як мне здаецца, яна дала магчымасць больш аб'ектыўна паглядзець на сябе, ацаніць зробленае ў мастацтве. Бясспрэчна, што здабыткі нашы, акрамя асобных твораў, даволі нязначныя, калі параўноўваць з сусветным узроўнем. Па-другое, што надзвычай важна, мы атрымалі доўгачаканую свабоду. Парадаксальна, але ва ўмовах свабоды многія разгубіліся, аказаліся няздольнымі рабіць нешта самастойна. Гэта з аднаго боку. А з другога — з'явілася неакан'юнктура. Магчымасць зарабіць грошы на «гарачанькім» (я маю на ўвазе тут магчымасць гаварыць пра айчынную прастытуцыю, наркаманію і г. д.) скарысталі многія. Яшчэ адзін нюанс: менавіта перабудова акрэсліла, хто ёсць хто ў нашым кінематографе. Адбылося пэўнае размежаванне сіл у кінематаграфічным асяроддзі. Дастаткова прыгадаць апошнія з'езды кінематаграфістаў СССР і БССР, дзе страсці часам разгараліся да вельмі высокай тэмпературы.

— Вы сказалі «размежаванне сіл». А ці азначае падзяленне на некалькі самастойных студый — размежаванне?

— На нашай студыі заўсёды былі рэжысёры, якія імкнуліся рабіць нацыянальнае кіно. Але і людзей з касмапалітычным мысленнем хапала. З-за іх наша студыя з такой цяжкасцю набывае ўласны твар. Я ўжо казаў, што працую ў студыі імя Тарыча разам з Віктарам Туравым, Віктарам Дашуком, маладым Аляксандрам Марозам.

— Якія планы ў студыі імя Тарыча?

— Беларускія кінематаграфісты ў вялікім даўгу перад сваёй гісторыяй, перад гледачом. Таму нам хацелася б унесці свой уклад у распрацоўку гістарычнай тэматыкі, стварыць стужкі пра слаўных сыноў бацькаўшчыны, пра яе герояў. Скажам, я даўно ўжо «захварэў» Каліноўскім. Яго асоба, яго эпоха... Чытаю навуковыя публікацыі, мастацкую літаратуру, і паўстае велічная постаць народнага героя. На маю думку, такі фільм вельмі патрэбны цяпер, калі ў нас адбываецца сапраўдная рэвалюцыя, калі нам неабходны лідэры.

Але хаця мы і маем пэўную праграму дзейнасці і збіраемся яе ажыццяўляць, аднак намаганнямі студыі імя Тарыча праблемы нацыянал[illegible] кінематографа не вырашыш. Патр[illegible]на дзяржаўная праграма развіцця беларускага кіно. Гэта тым больш неабходна, што пры новай мадэлі кінематографа ў нас будзе дзейнічаць гасразлік.

Каб узняць мастацкі ўз[illegible]нь беларускага кіно, трэба будз[illegible] абіць нямала. Неабходны банк ідэи, тэхнічнае перааснашчэнне студый. Павінны быць адкрыты кінатэатры ў гарадах, а ў пасёлках і на вёсках — залы, дзе будуць дэманстравацца стужкі на беларускай мове, а таксама і стужкі саюзных рэспублік, замежныя, дубліраваныя, зноў жа, на беларускую. Гэта вельмі важна для вяртання нашага гледача ў нацыянальную стыхію, для выхавання яго самасвядомасці і годнасці.

— Што з сябе ўяўляе новая мадэль кінематографа?

— Новая мадэль прадугледжвае перш за ўсё большую творчую і матэрыяльную свабоду стваральнікаў кіно. 30 працэнтаў усёй прадукцыі студыі будзе стварацца па дзяржзаказу, а 70 — вольны выбар мастака. Адпаведна рэжысёр, які збіраецца здымаць тую ці іншую стужку, павінен знайсці спонсара, які возьмецца яго субсідзіраваць. Такім чынам, відаць, шэранькай прадукцыі будзе пастаўлены заслон.

— Міхась Мікалаевіч, на экранах краіны зараз з поспехам дэманструецца зняты вамі фільм «Наш браняпоезд». На кінааўкцыёнах стужка ідзе па самых высокіх стаўках, хаця гэта не дэтэктыў і не меладрама. У ёй — нашы сучаснікі, якіх так ці інакш закранула эпоха сталінізму і якія спрабуюць разабрацца ў жыцці... У чым вы як мастак і як грамадзянін бачыце сваю задачу ў наш складаны час?

— І як мастак, і як чалавек я хачу садзейнічаць абнаўленню нашага грамадства. Людзі павінны ўсвядоміць, у імя чаго, якіх каштоўнасцей яны жывуць. Мы маем гісторыю, асобнымі старонкамі якой можам ганарыцца, а некаторыя наводзяць жах. Але ўсё гэта наша, рабілася нашымі бацькамі, намі — не варта забываць! І таму надзвычай важна якраз цяпер, у час перабудовы, акрэсліць сваю пазіцыю, вызначыць для сябе, што трэба рабіць для аднаўлення справядлівасці і дэмакратыі. Я з'яўляюся адным з заснавальнікаў грамадскай арганізацыі «Мартыралог Беларусі» і членам Беларускага народнага фронта «Адраджэнне». Я — за адраджэнне і ўсталяванне ў рэспубліцы нацыянальных прыярытэтаў, за дыялог «фармалаў» і «нефармалаў», за кансалідацыю ўсіх дэмакратычных сіл.

На кінастудыі «Беларусьфільм» ідуць здымкі шасцісерыйнай тэлевізійнай мастацкай стужкі паводле рамана беларускага пісьменніка Івана Чыгрынава «Плач перапёлкі». Новая работа рэжысёра-пастаноўшчыка народнага артыста БССР Ігара Дабралюбава раскажа аб людзях адной з вёсак Заходняй Беларусі ў гады ваеннага ліхалецця.

Здымкі новага фільма вядуцца ў Гродзенскай вобласці. Галоўныя і эпізадычныя ролі ў ім выконваюць акцёры беларускіх тэатраў.

НА ЗДЫМКУ: артысткі Нэла ПІСАРАВА (Гапка Сімукова) і Лідзія МАРДАЧОВА (Ганузя Падзерына).

Фота У. ШУБЫ.

МАСТАКІ НАВОДЗЯЦЬ МАСТЫ

Вуліца Мельнікайтэ, 22 у Мінску — адрас, знаёмы сёння і мастакам-прафесіяналам, і аматарам. Тут, у памяшканні тэатра-студыі «Арт», працягваецца адбор жывапісных работ беларускіх майстроў пэндзля, якія ўвойдуць у экспазіцыі для дэманстрацыі ў рэспубліцы і за мяжой.

— Публічнасць зрабіла адкрыццё: мы раптам даведаліся, што савецкі жывапіс ва ўсёй сваёй паўнаце больш вядомы на Захадзе, чым у нас у краіне, — гаворыць кіраўнік студыі Уладзімір Кірылін. — І што, акрамя «афіцыйнага» рэалізму, былі і магутны авангард 20-х — 30-х гадоў, і цікавыя творчыя пошукі мастакоў пяцідзесятых, якія высока цэняцца ў свеце. Таму, даючы згоду чыкагскай фірме «Еўра-арт» на правядзенне гэтага конкурсу, мы мелі такую мэту — пазнаёміць савецкую аўдыторыю з самай шырокай палітрай сучаснага беларускага мастацтва. Да ўдзелу ў конкурсе запрошаны ўсе жадаючыя, студыя ўжо атрымала нямала каляровых слайдаў-рэпрадукцый. Інтарэс мастакоў зразумелы, таму што пасля экспанавання на радзіме палотны, адзначаныя міжнародным журы, пабываюць за мяжой — амерыканскія партнёры ўзялі на сябе абавязацельства па арганізацыі такіх выставак. Больш таго, частка работ на спецыяльных аўкцыёнах можа быць закуплена ў прыватныя і нацыянальныя калекцыі.

НА ГАСТРОЛЯХ — ЛЯЛЕЧНІКІ

У Югаславіі на гастролях знаходзілася вялікая творчая група Дзяржаўнага тэатра лялек БССР. Гледачы гэтай краіны знаёміліся з дзвюма работамі калектыву — новым спектаклем «Здарэнне ў горадзе Гога» і ўжо вядомым «Дзедам і Жоравам». Тэатр прыняў таксама ўдзел у Міжнародным фестывалі тэатраў лялек, які 22-гі раз праходзіць у горадзе Заграбе.

Другая творчая група беларускіх лялечнікаў выступіла ў Галандыі. Леташнія гастролі ў гэтай краіне прайшлі з поспехам. Цяпер — новая сустрэча.

Традыцыйнае гарадское свята паэзіі, прысвечанае Якубу Коласу, прайшло ў мінскім дзіцячым парку імя М. Горкага. Літаратурную частку адкрыў Васіль Зуёнак. Ён, у прыватнасці, сказаў: «Імя Якуба Коласа, слова Якуба Коласа сёння, як і пры жыцці народнага песняра, жыве ў нашых сэрцах, гучыць з нашых вуснаў і натхняе на тыя здзяйсненні, за якія мы змагаемся, прыкладаем старанні, каб наша беларуская мова жыла, ішла ў стагоддзі, каб наша літаратура радавала сэрцы шматлікіх чытачоў».

Пра жыццё Якуба Коласа ў доме, што стаяў на цяперашняй тэрыторыі парку (1927—1941 гады), гаварыў заслужаны работнік культуры БССР, сын народнага паэта Даніла Міцкевіч. Тут напісаны аповесці «Адшчапенец», «Дрыгва», паэма «Міхасёвы прыгоды», п'есы «Вайна вайне», «У пушчах Палесся», большасць раздзелаў паэмы «На шляхах волі», многа вершаў, публіцыстычных твораў, першыя раздзелы «Рыбаковай хаты». Гасцінна сустракаў пясняр у сваім доме калег па пяру — Максіма Гарэцкага, Змітрака Бядулю, Цішку Гартнага, Міхася Чарота, пазней—Петруся Броўку, Пятра Глебку, дзеячаў культуры і мастацтва. Найбольш бываў у Коласавай сям'і Янка Купала.

«Усе нашы сённяшнія беды, усе цяжкасці, усе нашы складанасці жыцця, усе нашы дэфіцыты,— пачаў сваю прамову Сяргей Грахоўскі, — залежаць ад аднаго дэфіцыту — дэфіцыту сумленнасці, ад дэфіцыту душы, ад дэфіцыту шчырасці, ад дэфіцыту дабрыні і міласэрнасці, ад усяго таго, у імя чаго ўсё сваё жыццё аддаў Якуб Колас, які прапаведаваў, у першую чаргу, сумленнасць, дабрыню, адданасць сваёй роднай зямлі, служэнне свайму народу».

Прамоўца ўспомніў, як да яго «прыйшоў» яшчэ ў дзяцінстве Колас, як ён пабачыў песняра … ога. Сустрэчы з … незабыўным дзядзькам Якубам прыгадалі Заір Азгур, Мікола Аўрамчык, Мікола Татур. Любоў і пашану да вялікага сына Беларусі выказалі лаўрэаты Дзяр… чай прэміі БССР Анатоль Вярцінскі, Ала Канапелька, Раман Тармола. Яны прачыталі вершы, прысвечаныя народнаму паэту, сваёй Бацькаўшчыне.

С. ІВАНЧЫК.

НА ЗДЫМКАХ: у час свята; сын песняра Д. МІЦКЕВІЧ дае аўтографы.
Фота А. ФЕДАРЭНЧЫКА.

А Б'Я В А

ПРАПАНОЎВАЕ «ЦЭНТРАЎТАСЕРВІС»

Кааператыў «Цэнтраўтасервіс», удзельнік знешнеэканамічных сувязей СССР, прапаноўвае савецкім і замежным грамадзянам неабмежаваны пералік рытуальных паслуг па догляду і ўтрыманню магіл сваякоў, родных і блізкіх, добраўпарадкаванню месцаў іх пахавання на ўсіх могілках горада Мінска, арганізацыю рэлігійных абрадаў на магілах і месцах пахавання.

АПЛАТА ПАСЛУГ САВЕЦКІМІ ГРАШЫМА І ЗАМЕЖНАЙ ВАЛЮТАЙ ЛЮБОЙ КАТЭГОРЫІ.

Заказы прымаюцца поштай па адрасу:
220050, г. Мінск-50, абанентная скрынка 400, кааператыў «Цэнтраўтасервіс».
Тэлефоны для даведак:
34-56-61 і 61-65-02 з 15 да 22 гадзін штодзённа, у суботу і нядзелю з 9 да 22 гадзін.

спорт

Значнай падзеяй у спартыўным жыцці нашай ды і іншых краін стаў прыезд у СССР самых моцных хакейных каманд НХЛ — уладальніка Кубка Стэнлі «Калгары Флэймз» і «Вашынгтон Кэпітэлз». Заакіянскія госці правялі некалькі сустрэч з савецкімі клубамі, многія з якіх сёлета значна абнавіліся. Справа ў тым, што дзесяткі лепшых хакеістаў гуляюць за мяжой. Напрыклад, за ўладальніка Кубка Стэнлі выступаюць добра вядомыя Макараў і Прахін.

Цэнтральнай з таварыскіх сустрэч стала гульня …іж чэмпіёнам СССР …А і «Калгары Флэймз». Лік 2:1 на карысць савецкіх спартсменаў.

А ў гэтыя дні ў Маскве набірае моц чэмпіянат све… па боксу. Спецыялісты … арацьбе за агульнака… ндную перамогу аддаюць перавагу зборным СССР, Кубы, ГДР. Пакуль у першых баях усе нашы баксёры атрымалі перамогі.

Добра выступаюць на міжнародных турнірах і беларускія спартсмены.

У Сеуле прайшлі міжнародныя спаборніцтвы гандбалістак за «Кубак прэзідэнта». Зборная СССР, за якую выступала і мінчанка Святлана Стражава, дайшла да фіналу. У рашаючай сустрэчы нашы спартсменкі перамаглі каманду Паўднёвай Карэі з лікам 27:25 і заваявалі галоўны прыз.

Барцы дзесяці краін прыехалі ў Махачкалу, дзе прайшлі спаборніцтвы на прызы пяціразовага чэмпіёна свету Алі Алиева. Тут вызначыўся гамяльчанін Вуга Аруджаў. Ён стаў пераможцам турніру.

Удалым аказаўся дэбют на міжнародных спаборніцтвах футбалістак мінскай «Электронікі». У рамках традыцыйнага турніру «Анежскія старты», які прайшоў у Петразаводску, нашы спартсменкі занялі трэцяе месца.

Некалькі міжнародных спаборніцтваў прайшло ў беларускай сталіцы.

Так, у госці да ватэрпалістаў мясцовай РШВСМ прыехалі спартсмены заходнегерманскага клуба ВСФ «Форвэртс». Яны правялі сумесныя трэніроўкі, зрабілі цікавыя экскурсіі па памятных месцах Беларусі. У заключэнне была праведзена таварыская сустрэча. Яна завяршылася з лікам 16:8 на карысць мінчан.

А міжнародны турнір шахматыстаў у беларускай сталіцы прынёс поспех братам Аляксею і Юрыю Зязюлькіным. Яны занялі адпаведна першае і другое месцы. І трэцім прызёрам стаў таксама беларускі шахматыст Дзмітрый Кашавой.

АДКУЛЬ НАЗВА

ПА ДЗЯМ'ЯНКАЎСКІМ НАВАКОЛЛІ

(Працяг. Пачатак у №№ 36, 37).

Яшчэ і цяпер дзям'янкаўцы называюць грыбныя і ягадныя месцы па-старому: «княжацкі лес», «княжацкая канава». Справа ў тым, што ў дакастрычніцкі час у лес па грыбы і ягады можна было хадзіць толькі па выкупленых у паноў талонах.

На хутары Іванаўскім, што за два кіламетры ад Дзям'янак, Герард размясціў спіртзавод і фермы буйной рагатай жывёлы, якая выпасвалася вакол Равучага возера. Там жа быў і вялікі панскі сад. На беразе Іпуці размяшчаліся княжацкі паравы млын, лесапільны завод, крупадзёрня, склады. Пасля рэвалюцыі на хутары была заснавана камуна, потым саўгас. Але ў час калектывізацыі саўгас расфарміравалі, угоддзі падзялілі паміж суседнімі калгасамі, пабудовы перавезлі ў Дзям'янкі, а спіртзавод разарылі... Цяпер толькі адны старыя памятаюць назву былога хутара Іванаўскі.

Тры дні на тыдні працавалі сяляне на Герарда. Тых жа, хто не выходзіў у вызначаны час на работы, сяклі розгамі.

Па прыездзе ў Дзям'янкі Герард выклікаў пецярбургскіх архітэктараў, якія даволі хутка пабудавалі раскошны княжацкі палац над рачной стромай. Побач быў разбіты парк. Тут меліся цудоўныя алеі ліпы, каштану, вязу, аранжарэі з трапічнымі раслінамі, ставок, дзе плавалі лебедзі і дзікія качкі. Прыгожы каменны мосцік, перакінуты цераз ставок, вёў адразу да палаца.

Палац быў абнесены белай цаглянай сцяной-агароджай па тыпу палаца князя Паскевіча ў Гомелі. Каля палаца стаяў помнік. Цяпер цяжка вызначыць — каму. Але п'едэстал з гравіроўкай «С.-Пецярбург, Васільеўскі востраў, 19 лінія, Круцікаў» захаваўся.

Спецыялісты лічаць палац Герарда помнікам архітэктуры з выкарыстаннем элементаў псеўдарускага стылю. Яго падрабязнае апісанне змешчана ў кнізе «Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. Гомельская вобласць» (Мінск, 1985). Аднак я хутчэй назваў бы гэты палац помнікам шматгадовага нашага раўнадушша да сапраўднай гісторыі. Я не буду гаварыць пра асаблівасці архітэктуры будынка, бо сённяшні яго выгляд больш засмучае, чым радуе. Нагадаю толькі тыя факты, якія дарэмна шукаць у даведачнай літаратуры. Пасля рэвалюцыі княжацкі палац перанарылі ў дзіцячы дом. У час вайны дзяцей эвакуіравалі ў Тамбоўскую вобласць, а гітлераўцы размясцілі ў палацы карны атрад. Калі акупанты адступалі пад ударамі савецкіх войск (27 верасня 1943 года), гэтую пабудову падпалілі. З часам, пасля рамонту, тут зноў размясціўся дзіцячы дом. Да 1948 года палац прыняў былы выгляд. У 1970 годзе па прычыне дзіцячага свавольства з агнём на трэцім паверсе загарэўся склад, знішчыўшы дах і столь верхняга паверха. Аднавіць пабудову дагэтуль так і не змаглі. А між тым палац мог бы стаць гісторыка-архітэктурнай славутасцю ўсёй вобласці. Зразумела, што для рэстаўрацыі палаца патрэбны спецыялісты вельмі высокага класа, бо ў ім няма нават двух аднолькавых вокнаў або дзвярэй. А колькі тут калон, дэкаратыўнага роспісу!.. Усё гэта зразумела. Але вядома і тое, што які бы цяжкай, дарагой і клапотнай ні была гэтая работа, яна ў сто разоў акупіцца ў далейшым.

...Ад Дзям'янак я накіраваўся ў бок возера Равучае. Па дарозе на непрацяглы час спыніўся, аднак, у вёсцы **Ачэса-Рудня.** Гісторыяй яе ніхто ніколі не займаўся. Адзіным помнікам гісторыі і культуры тут з'яўляецца брацкая магіла 17 воінаў, загінуўшых у верасні 1943 года пры вызваленні вёскі ад фашысцкіх акупантаў. Яшчэ ў 1959 годзе тут была пастаўлена скульптура воіна з аўтаматам. Дарэчы, брацкія магілы з помнікамі на іх сустракаюцца амаль у кожнай вёсцы Дзям'янкаўскага наваколля. У Дзям'янках, напрыклад, у сямі магілах пахавана 137 салдат з розных куткоў Савецкага Саюза. На каменнай стэле—прозвішчы рускіх, украінцаў, беларусаў, казахаў, узбекаў... Гэта не толькі тыя воіны, якія загінулі пры вызваленні Дзям'янак, але і тыя, хто паміраў ад цяжкіх ран у дзям'янкаўскім эвакашпіталі (памяшканне сённяшняй вясковай бальніцы). Побач — яшчэ адна стэла з імёнамі загінуўшых на франтах жыхароў Дзям'янак, Вылева, вёскі Чырвоны Сцяг (Хаткі) і пасёлка Вялікі Лес.

Аляксандр РОГАЛЕЎ,
кандыдат філалагічных навук.

(Заканчэнне будзе).

ВАС ШУКАЮЦЬ І ЧАКАЮЦЬ СВАЯКІ

Зінаіда Мацвееўна ХРАМЧАНКА шукае сваякоў у ЗША.

Каля 75 гадоў назад у ЗША выехала яе цётка **ЖАЎТАРОВІЧ Марыя Сцяпанаўна.** У яе было дзве дачкі, адна з якіх, прыкладна 1920 года нараджэння, пражывала па адрасу:

08882 Нью-Джэрсі, Херэон, Саўт Рывер.

З гэтага адрасу прыходзілі паштоўкі ад яе сваякоў — **Яўгеніі ДАНІЛОВІЧ і Джона ВАРАНОВІЧА.** Там жа пражываў дзядзька **ЖАЎТАРОВІЧ Антон Сцяпанавіч,** які прыязджаў у госці ў Беларусь у 1971 годзе. Ён памёр у 1972 годзе. Перапіска са сваякамі спынілася ў 1974-м.

Просьба да ўсіх, каму што-небудзь вядома аб родных Зінаіды Храмчанкі ў ЗША, паведаміць ёй па адрасу:

БССР, 220131, г. Мінск, вул. Мірашнічэнкі, дом 12, кв. 18. ХРАМЧАНКА Зінаідзе Мацвееўне.

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

МІНСК-ГСП, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.
Індэкс 63854. Зак. 1075